

Nødverge mot fremtidige angrep

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 615

Leveringsfrist:

17.06.2010

Til sammen 14771 ord

Innholdsfortegnelse

<u>NØDVERGE MOT FREMTIDIGE ANGREP</u>	<u>1</u>
1.1 Innledning	1
1.2 Problemstilling	2
1.3 Avgrensning	3
1.3.1 Nødrett	3
1.3.2 Selvtakt	5
1.3.3 Nødverge mot handlinger foretatt av offentlige myndigheter	5
1.3.4 Overskridelse av nødverge.	6
<u>2 STRAFFRIHETSGRUNN</u>	<u>6</u>
2.1 Nødverge som straffrihetsgrunn	7
2.2 Sammenlignbare straffrihetsgrunner	7
2.3 Nødrett	8
2.4 Selvtakt	9
2.5 Negatorium gestio/ hypotetisk samtykke	10
<u>3 VILKÅR FOR AT NØDVERGE ETTER STRL. § 48 KAN FINNE STED</u>	<u>10</u>
3.1.1 Vilkårene	10
3.1.2 Det rettstridige angrep	11
3.1.3 Angrep	11
3.1.4 Rettstrid	12
3.2 Krav til forsvarshandlingen	14
3.2.1 Formåls/nødvendighetsregelen	15
	I

3.2.2	Forsvarlighets/tilbørighetsregelen	17
<u>4</u>	<u>ANGREPETS ART</u>	<u>19</u>
4.1	Innledning	19
4.2	Hvem angrepet kan rette seg mot	19
4.3	Angrep i form av unnlatelse	20
<u>5</u>	<u>NØDVERGE MOT FREMTIDIGE ANGREP</u>	<u>21</u>
5.1	Innledning	21
5.2	Bakgrunn	23
5.3	Mediadebatten i kjølvannet av "Livsaken"	24
5.4	Ny og gammel straffelov	26
<u>6</u>	<u>KOMPARATIV RETT</u>	<u>28</u>
6.1	Innledning	28
6.2	Svensk rett	28
6.3	Dansk rett	29
6.4	Disse landenes rett sammenlignet med norsk rett	30
<u>7</u>	<u>TIDSPERSPEKTIVET</u>	<u>31</u>
7.1	Innledning	31
7.2	Tidsperspektivet	31
7.3	Spesielt om ordet "avvergelse" i strl, 48 andre ledd	35

<u>8</u>	<u>KRAV TIL NØDSSITUASJONEN</u>	<u>36</u>
8.1	Innledning	36
8.2	Nødsituasjonen	37
<u>9</u>	<u>HENSYN FOR OG IMOT ADGANG TIL PREVENTIV NØDVERGE</u>	<u>41</u>
9.1	Innledning	41
9.2	Motstridende hensyn.	41
9.3	Allmenne hensyn	44
<u>10</u>	<u>OPPSUMMERING OG AVSLUTNING</u>	<u>46</u>

Nødverge mot fremtidige angrep

1.1 Innledning

Nødverge mot fremtidige angrep er et område innen rettsvitenskapen som ikke er fullstendig avklart. Nødverge er i norsk rett en lovfestet rett som gir borgerne mulighet til å forsvare et retts gode mot et rettstridig angrep. Straffeloven. § (48), (heretter strl. § 48) er det rettslige utgangspunktet som stadfester at ingen som har handlet i nødverge kan straffes. Den samme bestemmelsen gir vilkårene for nødverge. Vilråene for nødverge vil bli behandlet senere i fremstillingen da disse også må være oppfylt for at det skal foreligge nødverge mot fremtidige angrep.

Nødvergehandlingen må bestå av en ellers straffbar handling for å falle inn under denne bestemmelsen. Nødverge er en straffrihetsgrunn. Hva dette innebærer og betydningen vil også bli behandlet i punkt 2.

Andre beslektede straffrihetsgrunner vil kort bli skissert for å få frem forskjellene til nødvergebestemmelsen. Det vil innledningsvis bli avgrenset mot emner som enten faller utenfor fremstillingen eller som ikke tilhører kjernen i fremstillingen.

Temaet for fremstillingen "Nødverge mot fremtidige angrep" har vært gjenstand for debatt i mediene. Tidlig på 80-tallet ble en kvinne frikjent for forsettlig drap på sin ektemann etter å ha skutt han mens han sov i sin egen seng. Dette vakte oppsikt, og debatten som fulgte var veldig opphetet. Temaet for fremstillingen forutsetter en vinkling på tidsaspektet, da det nettopp er de fremtidige angrep det handler om. Nødssituasjonen i forbindelse med preventivt nødverge vil også bli behandlet. Det er den norske rettstilstanden som er gjenstand for fremstillingen. Det er allikevel interessant å se hvordan våre skandinaviske

naboland, Sverige og Danmarks lovgivning er på dette området. Hensyn for og imot adgangen til nødverge mot fremtidige angrep vil bli drøftet da dette emnet som nevnt tidligere ikke er fullstendig avklart, og det derfor er hensiktsmessig å belyse grunner som taler for adgang til nødverge mot fremtidige angrep, og hensyn som taler mot dette. Det må bemerkes at det som er skrevet her om "Livsaken" har jeg i hovedsak fått informasjon om fra boken "Frikjent" I denne boken blir kvinnen kalt "Laila Fjeldberg" som heller ikke er hennes ekte navn. Jeg velger å bruke navnet "Liv" da det er brukt om henne ellers i teorien som finnes om denne saken.

1.2 Problemstilling

Nødvergeretten gir adgang til forsvar eller avvergelse mot et rettstridig angrep. Det er sikker rett at en forsvarshandling som blir foretatt mot et pågående angrep, og som oppfyller vilkårene i strl. §48 er en lovlig handling.

Når det gjelder "Nødverge mot fremtidige angrep" er rettsstilstanden mer usikker. Dersom det foreligger en situasjon der det blir foretatt en avvergende handling mot et angrep som ikke er påbegynt, og vilkårene i strl. § 48 er oppfylt, er det flere usikkerhetsmomenter i forhold til om det da foreligger en rettmessig nødvergehandling etter strl. § 48. Spørsmålet er nemlig hvorvidt en kan foreta en forsvarshandling mot et angrep som ikke har begynt ennå, og allikevel holde seg innenfor nødvergebestemmelsens rammer. Loven sier ingenting om på hvilket tidspunkt angrepet må foreligge for at lovlig nødverge kan finne sted, men en må anta at det skal svært mye til for at nødverge mot fremtidige angrep skal være tillatt. Motivene til nåværende straffelov åpner imidlertid for at preventivt nødverge kan være i tillatt.

1.3 Avgrensning

I denne oppgaven vil rettsområdet ”Nødverge mot fremtidige angrep” være den sentrale delen av fremstillingen. Vilklårene for at nødverge foreligger vil bli behandlet, fordi disse også må være oppfylt for at nødverge mot fremtidige angrep skal kunne finne sted.

Nødverge og nødverge mot fremtidige angrep grenser mot andre rettsområder, og på noen områder vil grensene være flytende. Tilgrensende områder vil i korthet bli behandlet nedenfor under punkt, dette for å klargjøre forskjellene til ”nødverge” og ”nødverge mot fremtidige angrep”. I punkt 3 ”Nødverge som straffrihetsgrunn og andre straffrihetsgrunner” vil andre straffrihetsgrunner og noen andre straffopphørsgrunner bli kort beskrevet. Straffrihetsgrunnene som blir beskrevet er selvtekt, nødrett, negatorium, og hypotetisk samtykke. Disse er tatt med for å sette nødvergebestemmelsen i en juridisk kontekst, og gi et bilde av hva slags type straffrihetsgrunn nødverge er.

1.3.1 Nødrett

Nødverge er en generell lovfestet straffrihetsgrunn, som gir utvidet handlefrihet i en nødssituasjon der et rettstridig angrep truer. Det finnes også en annen generell lovfestet straffrihetsgrunn, nødrettsbestemmelsen i strl. § 47, som i likhet med nødverge gjør en ellers straffbar handling lovlig dersom visse vilkår er oppfylt.¹

Strl. § 47 som gir hjemmel for nødrett lyder; ” Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget for at redde nogens Person eller Gods fra en paa anden Maade uafvendelig Fare, naar Omstændighederne berettigede ham til at anse denne som særdeles betydelig i Forhold til den Skade, som ved hans Handling kunde forvoldes.”

¹ Slettan 2001 s. 88

Det er alminnelig å si at i nødrett er det rett som står mot rett, mens det i nødverge er rett mot urett.² Nødrett gir utvidet handlefrihet i visse faresituasjoner.³ Det er ikke noe krav om at det en verger seg mot skal være rettstridig. Nødvergebestemmelsen gir anledning til å verge seg mot et angrep, mens nødrettsbestemmelsen gir en rett til å verge seg mot en fare på bekostning av noe annet med mindre verdi.⁴ I nødretten kreves det en betydelig interesseovervekt for at handlingen skal bli straffri, mens det ikke er et slikt krav i nødvergeretten.

På noen områder kan det være uklart om et forhold rammes av nødrettsbestemmelsen eller av nødvergebestemmelsen. Angrep fra dyr er et slikt tilfelle. Nødverge er et forsvar eller avvergende handling mot et rettstridig angrep. Dersom man selv eller en tredjeperson blir angrepet av en hund, er det ikke tvil om at man må få lov til å forsvare seg. Det er ikke dermed sagt at det er nødvergebestemmelsen som gir hjemmel til dette, selv om man er utsatt for et "angrep" Strl. § 48 annet ledd krevet at angrepet skal være "rettstridig", men sier ingenting om hvem som må stå bak angrepet for at det skal være rettstidig.

Rettsreglene er imidlertid laget for menneskene og et dyr kan derfor ikke handle rettstridig. Man har ikke nødvergerett mot dyrs angrep med mindre dyret er et ledd i et menneskes angrep.⁵ Det må i disse tilfeller derfor være nødrettsbestemmelsen som gir hjemmel til å forsvar mot dyr. Dersom det er formuesgoder, herunder også andre dyr som blir angrepet har man ikke nødvendigvis rett til å avlive det angripende dyr da nødretten er betinget av hvilket retts gode som er mest verdt.⁶ Angrep fra dyr blir av denne grunn ikke behandlet som nødverge her.

² Andenæs 2005 s. 180

³ Andenæs 2005 s. 180

⁴ Strl. § 47

⁵ Andenæs 2005 s. 163

⁶ Andenæs 2005 s. 163

1.3.2 Selvtekt

Beslektet med nødverge er selvtekt som kan være en ulovfestet straffrihetsgrunn.⁷ Dette er i likhet med nødverge en privat rettshåndhevelse.⁸ Nødvergeretten gjelder så lenge det er et angrep å avverge. Dersom angrepet allerede har skjedd, og faren for nytt angrep er forbi er det ingenting å avverge. Dersom man allikevel foretar en ellers straffbar handling for å gjenopprette situasjonen etter angrepet, så er det selvtekt. I denne fremstillingen vil selvtekt derfor ikke bli behandlet, med unntak som et eksempel på en ulovfestet straffrihetsgrunn under kapittel 3 om straffrihetsgrunner.

1.3.3 Nødverge mot handlinger foretatt av offentlige myndigheter

Det finnes ingen egne bestemmelser om hvorvidt privatpersoner kan bruke nødvergeretten mot offentlige myndighetspersoner. Legalitetsprinsippet hindrer myndighetene å gripe inn i borgernes rettsfare uten hjemmel i lov.

Dersom dette allikevel skjer blir spørsmålet om man har rett til å foreta en nødvergehandling mot en slik inngripen. Det fremkommer av forarbeidene til strl.§48 at man har rett til dette, på lik måte som myndighetene har mot borgerne.⁹ Det er imidlertid domstolen som må vurdere om en nødvergesituasjon foreligger.¹⁰ I teorien har det vært stor uenighet om hva som er avgjørende for om nødverge mot offentlige myndigheter kan være tillatt.¹¹ I Rt.1979. s. 760 uttaler førstvoterende ”Det er i teori og praksis lagt til grunn at nødvergerett overfor offentlige tjenestehandlinger bare kan anerkjennes i sterkt begrenset utstrekning”.

⁷ Andenæs 2005 s. 175

⁸ Andenæs 2004 s. 174

⁹ S.K.M 1896 s. 85

¹⁰ S.K.M 1896 s. 85

¹¹ Tormod Tingstad, Jussens venner 2/3 1992 s. 174

Førstvoterende uttaler videre i den samme dommen” En eventuell feiltakelse fra politiet i faktisk eller rettslig henseende kan ikke gi adgang til nødverge med mindre pågripelsen fremtrer som et klart overgrep.”¹² Dette aspektet ved nødvergeretten er ikke så relevant hva gjelder ”Nødverge mot fremtidige angrep”, og vil ikke bli behandlet ytterligere.

1.3.4 Overskridelse av nødverge.

For at lovlig nødverge skal finne sted må alle vilkår i strl.§ 48 andre ledd være oppfylt. Den samme bestemmelses fjerde ledd gjør imidlertid overskridelse av grensene for nødverge straffrie dersom overskridelsen kun har skjedd på grunn av en bestyrtelse eller sinnsbevegelse som er fremkalt som en følge av angrepet.¹³

Denne delen av nødvergebestemmelsen faller utenfor fremstillingen og vil ikke bli behandlet.

2 Straffrihetsgrunn

Nødverge er en straffrihetsgrunn. Dette innebærer at man ikke blir straffet dersom man har brukt nødvergeretten. Det vil nedenfor bli gjort rede for hva dette innebærer, og hvorfor nødverge ikke medfører straffesanksjonering blir også redegjort for. Andre straffrihetsgrunner vil også bli skissert. Det er for å få frem likheter og forskjeller mellom nødverge som straffrihetsgrunn og andre. På denne måten vil det bli tydeligere hva det innebærer at nødvergeretten er en straffrihetsgrunn.

¹² Rt. 1979 s. 760

¹³ Strl.§ 48 fjerde ledd.

2.1 Nødverge som straffrihetsgrunn

Nødverge er en lovfestet generell straffrihetsgrunn. Dersom man overtrer et straffebed så blir man ikke straffet dersom den ellers straffbare handlingen er begått for å forsvare seg mot eller avverge et rettstridig angrep. Loven gir i ekstraordinære situasjoner det enkelte menneske mulighet til å handle i stedet for statens maktapparat.¹⁴

Det at man ikke bare blir fritatt for straff, men at man har handlet lovlig og rettmessig ved å forsvare seg selv eller andre rettsgoder er noe som hører hjemme i en rettstat. Det ville stride mot den alminnelige rettsfølelse dersom man aldri kunne kjempet mot eller avverget skadefrembringende handlinger, og i stedet overlate motstanden mot angrepet til politiet etter at dette hadde funnet sted. Det er også en annen ting som kan forklare at nødvergeretten er en straffrihetsgrunn, nemlig at selv om det ikke hadde vært en straffrihetsgrunn, så ville man allikevel benyttet seg av denne situasjonen. Man kan si at dette er et uholdbart resonnement, da selv om ”alle” gjør noe så er det ikke nødvendigvis rett. Nødvergeretten er imidlertid nærmest universell.¹⁵ Det er naturlig å yte motstand, når man blir angrepet. På denne måten kan man si at nøden opphever loven.¹⁶ Den blir uvirksomhet når man kommer i en nødssituasjon, og den eneste måten er å overtrede et straffebed i lovgivningen for å stoppe angrepet.

2.2 Sammenlignbare straffrihetsgrunner

Dersom man overtrer et straffebed i straffeloven eller i spesiallovgivningen medfører dette vanligvis straffeansvar. Det finnes imidlertid situasjoner der overtredelse av straffebed ikke blir sanksjonert. Dette kan det være ulike årsaker til. I noen tilfeller faller straffeansvaret bort. Dette kan være straffritaksgrunner eller straffbortfallsgrunner. Eksempler på

¹⁴ Slettan 2001 s. 90

¹⁵ Augdahl 1920 s. 1

¹⁶ Slettan 2001 s. 89

straffritaksgrunner som fritar for straff er provokasjon strl. §228 tredje ledd andre alternativ og retorsjon strl. § 228 tredje ledd tredje alternativ. Disse straffritaksgrunnene gjelder kun for handlingene som rammes av strl. §228 om legemsfornærmelse. Straffen kan også falle bort på grunn av omstendigheter i etterkant slik som for eksempel foreldelse eller dødsfall, noe som er straffbortfallsgrunner. I motsetning til straffritaksgrunnene og straffbortfallsgrunnene er en straffrihetsgrunn ikke et allerede pådratt straffeansvar som i ettertid faller bort ¹⁷ En straffrihetsgrunn fritar en person fra et straffeansvar, slik at handlingen i de fleste tilfeller vil være rettmessig. Det finnes ulike former for straffrihetsgrunner. De fleste straffrihetsbestemmelsene er i tillegg til å være straffrie, også lovlige og rettmessige. De kan tillates, ikke fordi de er unnskyldelige, men fordi de er legitime. De kalles av denne årsak rettmessighetsgrunner. Det finnes også straffrihetsgrunner, som ikke er rettmessige, men som fritar for straff fordi de er unnskyldelige, disse kalles unnskyldningsgrunner. Eksempler på unnskyldningsgrunner er strl. § 48 fjerde ledd om overskridelse av nødverge og ulovlig selvtækt i de tilfeller selvtækten gir straffrihet.

Formålet med disse bestemmelsene er også et annet enn hva som er tilfellet med nødvergebestemmelsen. De nevnte straffrihetsgrunnene unntar mennesker med en viss tilstand fra straffesanksjonering fordi det vil være urimelig å straffe disse menneskene, mens nødvergebestemmelsen og nødrettsbestemmelsen tillater bruk av ellers straffbare handlinger fordi situasjonen krever at man overtreder et straffebud for at man ikke skal lide urettmessig.

2.3 Nødrett

Nødrettsbestemmelsen som er hjemlet i straffeloven § 47 er nærmere beslektet med nødvergebestemmelsen i straffeloven § 48 enn de andre straffrihetsgrunnene. De er begge generelle straffrihetsgrunner, og gir mennesker utvidet handlefrihet i nødssituasjoner.

¹⁷ Slettan 2001 s. 89

Nødrettsbestemmelsen er i likhet med nødvergebestemmelsen en unntaksbestemmelse i straffeloven som gjør en ellers straffbar handling lovlig under visse forutsetninger. Nødrettsbestemmelsen gir mennesker rett til å overtre et straffebud dersom det truer en fare, og det retts gode som blir truet har større verdi enn den det retts gode man gjør bruk av ved overtredelse av et straffebud.

2.4 Selvtekt

Straffrihetsgrunner kan også ha bakgrunn i ulovfestet rett. En slik straffrihetsgrunn som er nært beslektet med nødverge er selvtekt, som også er en form for privat retts håndhevelse. Selvtekt er i utgangspunktet ulovlig, men kan i noen tilfeller være lovlig. Dette går ut på at man selv hevder en rett man har, men som i utgangspunktet er rettssystemet og myndighetenes oppgave å håndheve. Det kan for eksempel være at man tar tilbake en stjålet gjenstand etter at tyveriet har funnet sted. Dersom man hevder retten mens tyveriet pågår, vil det falle inn under nødvergebestemmelsen. Det er her skillet mellom nødverge og selvtekt også går. Nødverge er avvergende mens selvtekt er en gjenopprettende handling.¹⁸ Mens straffeloven § 48 hjemler retten til forsvar og avvergelse mot et rettstridig angrep gir den ulovfestede retten i noen tilfeller straffrihet for selvtekt. Det kan forekomme selv om selvtekten er ulovlig.¹⁹ Grensene mellom lovlig og ulovlig selvtekt er imidlertid ikke enkle å trekke.²⁰ For at en selvtektshandling skal være lovlig beror blant annet på om den som utfører handlingen har den materielle siden på sin side, har han ikke det er selvtekten ulovlig.²¹ Dersom det foreligger et bevisst rettsbrudd fra den part som selvtekten blir øvd mot taler dette også for å anse selvtekten som lovlig.²² Om en handling er lovlig eller ulovlig selvtekt kan være av betydning dersom denne handlingen blir møtt av en handling

¹⁸ Andenæs 2004 s. 160

¹⁹ Andenæs 2004 s. 175

²⁰ Andenæs 2004s. 175

²¹ Andenæs 2004 s. 177

²² Andenæs 2004 s. 177

av en som mener å handle i nødverge. En lovlig selvtækt er ikke rettstridig, og kan ikke møtes med nødverge.²³

2.5 Negotorium gestio/ hypotetisk samtykke

Negotorium gestio (uanmodet forretningsførsel) og hypotetisk samtykke er også straffrihetsgrunner med feste i ulovfestet rett. Negotorium gestio er en ellers straffbar handling man foretar i en annens persons interesse uten at det faller inn under § 47 om nødrett.²⁴ Den er dog i nær slekt med nødrett, men gjelder i forhold til andre personer enn en selv. Et eksempel kan være at man bryter seg inn i naboens hus for å slukke en brann.²⁵ En handling kan også bli straffri grunnet hypotetisk samtykke. Det kan for eksempel være at man handler av gammel vane som for eksempel å låne naboens spade uten å spørre om tillatelse fordi man tidligere har fått låne den hver gang man har spurt. Grunnen til at disse er straffrihetsgrunner må være at de ikke er straffverdige. Negotoriu gestio kan i tilfeller slik som med eksemplet med brannen være til nytte for samfunnet også.

3 Vilkår for at Nødverge etter Strl. § 48 kan finne sted

3.1.1 Vilkårene

Strl. §48 andre ledd oppstiller fire krav for at bruk av en ellers straffbar handling blir lovlig og straffri som følge av nødverge. Bestemmelsen lyder: ”Det er Nødverge, naar en ellers strafbar Handling foretages til Afvergelse af eller Forsvar mod et retsstridigt Angreb,

²³ Andenæs 2004 s. 162

²⁴ Eskeland 2006 s. 254

²⁵ Andenæs 2004 s. 191

saafremt Handlingen ikke overskrider, hvad der fremstillede sig som fornødent hertil, og det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet.” De ulike kravene vil bli behandlet hver for seg nedenfor.

3.1.2 Det rettstridige angrep

Vilkåret om at det må foreligge et rettstridig angrep vil bli delt i to punkter da det består av to forskjellige begreper.

3.1.3 Angrep

For at en handling skal bli akseptert som en rettmessig nødvergehandling må det for det første foreligge et rettstridig angrep. Uten et angrep er det ingenting å forsvare. ”Angrep” må i lovens forstand forstås videre enn de rene legemskrenkelser, slik at de fleste aktive krenkelser må innbefattes i dette ordet. Dette kan for eksempel være innbrudd, tyveri, eller dyremishandling.²⁶

Angrep forbindes gjerne med et fysisk angrep, og det er også legemskrenkelser det i praksis oftest blir spørsmål om i forbindelse med nødverge.²⁷ Rent juridisk er også andre typer lovovertridelser enn legemskrenkelser omfattet av ”angrep” i strl. §48. Ærekrenkelser kan også gi rett til å foreta nødvergehandlinger, jfr. Rt.1936 s. 740, også omtalt som ”Plakatdommen” hadde Politimesteren i en by oppført flere personer på en plakat med beskjed om at drosjesjåførene ikke måtte ta disse som passasjerer da de drev med smugling av brennevin. En av disse hadde strøket sitt navn av listen, da han mente dette var ærekrenkende. Han hadde da blitt tiltalt for overtredelse av § strl. 345. Han ble frikjent på grunn av nødverge. Førstvoterende uttalte: ” Jeg mener nemlig at uansett hvorledes disse spørsmåal besvares er tiltaltes frifinnelse hjemlet ved bestemmelsen i straffelovens§ 48.”²⁸

²⁶ Slettan 2001 s. 92

²⁷ Andenæs 2005 s. 161

²⁸ Rt. 1936. s. 740

Denne dommen er riktignok gammel, men kan likevel være aktuell. Det har blitt hevdet at en ærekrenkelse er forbi når den er uttalt fordi da er angrepet over.²⁹ Dette blir imidlertid ikke helt korrekt hva angår ærekrenkende ytringer som er meddelt via skriftlig materiale.

3.1.4 Rettstrid

Loven stiller videre krav om at angrepet må være rettstridig for å falle inn under ”nødverge”. Hva lovgiver har ment med ordet ”rettstridig” er ikke fullstendig klart. I alminnelig språkbruk brukes ”rettstridig” som ”strid med lov og rett” eller ”lovstridig”³⁰ I konteksten ”rettstridig angrep” blir dette å lese som i strid med den alminnelige handlefriheten.³¹ Spørsmålet som reiser seg her er om det er noen klare grenser ved overtredelse av straffebud, det vil si at dersom et straffebud er overtrådt så er det en rettstridig handling, mens dersom personen ved utførelse av ”angrepet” ikke overtrer noen straffebud i lovgivningen så er det ikke rettstridig. Dersom dette er tilfellet, så ville det vært mest hensiktsmessig av lovgiver å vært helt konkret i utformingen av nødvergebestemmelsen og brukt ”overtredelse av straffebud” i stedet for rettstridig. Det er sikker rett at den som i denne sammenheng overtrer et straffebud, altså begår en ulovlig handling ved angrepets utførelse utøver et rettstridig angrep.³²

Det som fortsatt er uvisst er hvorvidt en handling som ikke rammes av et straffebud allikevel kan være et ”rettstridig angrep” Man kan tenke seg en person som blir utsatt for en handling som ikke rammes av noen straffebud, men som likevel er til stor plage og sjenanse for vedkommende. I Rt.1952 s.989, også omtalt som telefonsjikanedommen var

²⁹ Augdahl 1920 s. 25

³⁰ Norsk ordbok, Kunnskapsforlaget 1998

³¹ Eskeland 2006 s. 243

³² Eskeland 2006 s. 243

det et ektepar som ved en rekke anledninger, og på ubekvemme tider av døgnet ble oppringt av en mann på en særdeles sjikanøs måte. Høyesterett mente i motsetning til byretten at forholdet ikke ble rammet strl. §350, første ledd om forstyrrelse av ” den alminnelige fred og orden” Høyesterett mente dette var straffverdig, men mannen kunne allikevel ikke straffes da forholdet ikke ble rammet av et straffebud i lovgivningen. Denne kjennelsen foranlediget det etterfølgende straffebudet Straffelovens § 390 a som retter seg mot den som ”ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred ”.³³

At telefonoppringeren ikke kunne straffes kommer av lovskravet i Grunnloven § 96 som lyder; ”Ingen kan dømmes uten efter Lov, eller straffes uten efter Dom” krever at straffbare forhold må være nedfelt i et straffebud. Selv om forholdet i telefonsjikanedommen ikke var ulovlig, taler mye for at det var rettstridig. Det at det taler for at et ikke-ulovlig forhold allikevel kan være rettstridig er at det som gjør en handling ulovlig, må være nedfelt i et straffebud. Dette følger av legalitetsprinsippet om at forvaltningen ikke kan gripe inn i borgernes rettsfære uten en hjemmel for dette, og er grunnlovsfestet på strafferettens område.³⁴

Hvorvidt en handling er lovlig eller ikke er altså et forhold mellom den enkelte borger og staten. Mens en handling som en person oppfatter som et angrep uten at det er nedfelt forbud mot handlingen i et straffebud, kan likevel være straffverdig slik som i telefonsjikanedommen. Det som avgjør om en handling er rettstridig eller ei kan muligens gå utenfor disse rammene. En ulovlig handling er ikke ensbetydende med en straffbar handling Dette kommer an på hvem som utfører handlingen. Derfor kan et rettstridig angrep på en person være ulovlig, men allikevel ikke straffbart. Dette kommer av at i tillegg til skyldkravet kreves det at gjerningspersonen er tilregnelig for å kunne straffes.

³³ Rt. 1952 s. 989

³⁴ Andenæs 2004. s. 104

Mindreårige og personer som var psykotiske på gjerningstidspunktet er eksempler på personer som ikke kan straffes, til tross for at handlingen er ulovlig.

Dette vil også være tilfellet der en person blir utsatt for et angrep, og gjerningspersonen ikke kan straffes på grunn av at denne er utilregnelig. Det ville imidlertid vært urimelig dersom en ikke kunne forsvart seg selv eller andre på grunn av slike omstendigheter. Det er ikke gitt at en som er utsatt for eller vitne til et angrep innehar slik informasjon om angriperen. Det ville derfor medføre en stor usikkerhet med hensyn til nødvergeretten dersom en ikke kunne avverge et angrep. Lovens bruk av ordet "rettstridig" inkluderer derfor også angrep fra personer som ikke kan straffes. Det er handlingen loven også beskriver, ikke den handlende personen. Dersom den som angriper mener at den har en god grunn til å angripe, kanskje til og med at den handler lovlig utelukker ikke dette nødverge, så lenge handlingen objektivt er ulovlig.³⁵

3.2 Krav til forsvarshandlingen

Nødvergebestemmelsen setter krav til forsvarshandlingen. Strl.§ 48 2.ledd uttaler: "Det er Nødverge, naar en ellers strafbar Handling foretages til Afvergelse af eller Forsvar mod et retsstridigt Angreb". Det ligger i dette at forsvarshandlingen må være gjort for å forhindre angrepet, ikke for å gjenopprette en situasjon.³⁶

Dette vil da innebære at når angriperen er stoppet eller uskadeliggjort så må forsvarshandlingen også slutte. Som nevnt tidligere kan overskridelse av nødverge være straffri, etter strl.§48 fjerde ledd under forutsetningen av at overskridelsen kun skjer som en følge av en "Sindsbevægelse" eller "Bestyrtelse" som er fremkalt av angrepet.³⁷ En slik handling er ikke rettmessig. Handlingen er kun straffri fordi den er unnskyldelig. Kravet til

³⁵ Eskeland 2006 s. 243

³⁶ Andenæs 2004 s. 160

³⁷ Straffeloven § 48 4. ledd

forsvarshandlingen ligger i nødvergeregelen, som er strl. § 48 2. ledd sammen med fjerde ledd. Det vil altså si at en forsvarshandling er lovlig og rettmessig så lenge den holder seg innenfor grensene til nødvergebestemmelsens 2.ledd og handlingen er utøvet som en avvergelse.

Det har vært diskutert om hensikten til den som utøver forsvarshandlingen må være å avverge angrepet.³⁸ Dersom en person blir vitne til at en tredjeperson blir utsatt for et overfall, og denne personen da tenker at han nå får muligheten til å slå en person uten å bli straffet, slik at hensikten ikke er å forsvare en person mot angrep, men å utøve vold så kan man undre om det er rettmessig. Andenæs sier følgende om denne problemstillingen” Når en ser nødvergehandlingen under synspunktet privat rettshåndhevelse, må den erklæres for lovlig selv om motivet ikke fortjener anerkjennelse”.³⁹

3.2.1 Formåls/nødvendighetsregelen

Forsvarshandlingen må ikke gå lenger enn det som fremsto som nødvendig for å avverge angrepet. Dette kalles formåls eller nødvendighetsregelen.⁴⁰

Lovens bruk av ordene ”fremstillede seg” gjelder den angrepnes forståelse der og da av hvilket forsvarstiltak som var nødvendig for å stoppe eller avverge angrepet. Det betyr at en forsvarshandling som er øvet for å motvirke et rettstridig angrep kan sies å være en lovlig nødvergehandling dersom den angrepne ikke har gått lenger enn det som var nødvendig for å hindre angrepet. Det er ikke dermed sagt at alle slike nødvergehandlinger er lovlige.

Dersom man kan bruke andre metoder enn forsvar for å avverge angrepet, så er spørsmålet om det da allikevel er tillatt. Sitasjonen kan for eksempel være at man blir angrepet, og ser at man har anledning til å unngå konfrontasjon ved å flykte i stedet for å bruke en

³⁸ Andenæs 2004 s. 167

³⁹ Andenæs 2004 s. 167

⁴⁰ Slettan, 2001 s. 93

forsvarshandling. Dette er et omstridt spørsmål innenfor teorien⁴¹, men det burde vel bero på hva slags karakter angrepet består i. Et fysisk angrep på en person, være seg selv eller tredjeperson er det forståelig at man vil forsøke å avverge. ”Til feighet er man ikke forpliktet” sier Per Augdahl.⁴² Han mener at man ikke er forpliktet til å undra seg angrepet i stedet for å møte det med forsvar.⁴³ Loven sier ingenting om dette, men sier i 1.ledd at ingen kan straffes for handling foretatt i nødverge. Hva som blir ansett som nødverge blir deretter redegjort for i nødvergebestemmelsens 2.ledd.

Dersom angrepet består i noe annet enn et fysisk angrep, som for eksempel en ærekrenkelse er det mer tvilsomt om man kan møte denne formen for angrep med nødverge. Hva nødverget består i er heller ikke enkelt å svare på. En ærekrenkelse er jo dessuten over når den er uttalt, dersom ikke den består i en rekke med ærekrenkelser. Andenes sier at dersom en person blir utsatt for de råeste forhånelser av sin tro, bør en ikke nok ikke nekte denne å gi forhåneren en ørefik for å stoppe ”angrepet”.⁴⁴ Selv om denne slags opptredener ikke er ulovlige, kan det allikevel være rettstridig, og dermed åpne for adgangen til forsvar. Nødvergehandlingen må ikke gå lenger enn det som er nødvendig for å forsvare seg mot angrepet, dette må tolkes i samsvar med ordlyden.⁴⁵ Dersom det er nok å slå til en angriper en gang for å uskadeliggjøre eller skremme bort angriperen kan man ikke fortsette med slagene. Dette kan imidlertid være straffritt, men da ikke nødvendigvis rettmessig. Strl§ 48 4.ledd uttaler ” Har nogen overskredet Grænserne for Nødverge, er han dog straffri, hvis Overskridelsen alene har fundet Sted paa Grund af en ved Angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse. Som det fremgår av loven vil den angrepne slippe straff dersom overskridelsen av nødverget skyldes en sindbevegelse eller bestyrtelse som har oppstått på grunn av angrepet. Dette vil typisk være sinne eller redsel. Det ville være for

⁴¹ Andenæs 2004 s. 166

⁴² Augdahl 1920 s. 78

⁴³ Augdahl 1920 s. 78

⁴⁴ Andenæs 2004 s. 164

⁴⁵ Eskeland 2005 s. 246

mye å forlange at man skal være beregnende og kalkulerende i det øyeblikket man er utsatt for et angrep, og da spesielt et fysisk angrep. Samtidig er ikke dette en rettmessig handling.

Loven tillater ikke at man skal ta igjen mer enn nødvendig fordi man kanskje blir grepet av hevnløst og dermed får trang til å overdrive tilbakeslaget. Når angrepet er over skal altså også den avvergende handlingen stoppe for at handlingen ikke går utenfor strl. § 48 2.ledds område.

3.2.2 Forsvarlighets/tilbørighetsregelen

Forsvarshandlingen må heller ikke være ubetinget utilbørlig. Dette kalles for forsvarlighets-eller tilbørighetsregelen.⁴⁶ Bestemmelsens 2.ledd lyder ” det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtes”.

Denne regelen går ut på at nødvergehandlingen ikke må være etisk forkastelig.⁴⁷

Forsvarshandlingen må stå i et visst forhold til angrepet. For å bedømme om forsvarshandlingen er berettiget må man ta i betraktning hva slags karakter angrepet består i. Angrepets farlighet er for det første et av de momentene som må vurderes i forhold til den avvergende forsvarshandlingen. Angriperens skyld er et annet moment som må tas i betraktning. Hvorvidt angrepet er forsettlig eller i god tro kan kreve ulik styrke på nødvergehandlingen, og ulik type nødvergehandling.⁴⁸ Hva slags rettsgode som er angrepet er også av betydning ved bedømmingen av forsvarshandlingen. Formuesgjenstander og personers æresfølelse er ikke like verdifulle rettsgoder som menneskeliv og hvilke forsvarshandlinger som er berettiget i det enkelte tilfelle må avhenge av hva slags rettsgode

⁴⁶ Slettan, 2001 s. 93

⁴⁷ Slettan, 2001 s. 91

⁴⁸ Andenæs 2005 s. 166

som er under angrep. Er man utsatt for et simpelt tyveri kan man nok ikke trekke kniv for å verge seg, men dersom man blir utsatt for innbruddstyveri i sitt eget hjem så skal man kunne forsvare seg.

En mann som påberopte seg nødverge ble i mars 1987 i Eidsivating lagmannsrett frikjent for forsettlig drap. Han hadde to år tidligere skutt en innbruddstyv med to hagleskudd.⁴⁹ I 1986 døde en innbruddstyv av skadene han ble påført av en kniv en familiefar brukte for å beskytte seg og sin familie. Påtalemyndigheten henla saken da de godtok forklaringen om nødverge.⁵⁰ Loven gir personer utsatt for rettstridige angrep rett til forsvar, men setter en grense for hvor langt den angrepne eller en tredjeperson som er vitne til et angrep kan gå for å hevde sin rett ved disse momenter som allerede nevnt. Dersom den angrepne ved sitt forsvar mot formodning skulle påføre angriperen et større onde enn det angrepets art skulle tilsi er ikke dette nødvendigvis å gå utenfor kravet som strl§ 48 oppstiller. Motivene til straffeloven sier således også at ”Draget omsorg for, at ingen normalt konstrueret Person, der virkelig har handlet i god Tro, saaledes som han finder at kunne forsvare for sin egen Samvittighed, skal kunne udsættes for Tiltale og Fældelse”⁵¹

Det er derfor ikke gitt at en alltid heller kan forsvare seg mot et rettstridig angrep. Dersom den eneste måten å stoppe en veskenapper på er å skyte ham i foten eller stikke en bilinnbruddstyv med kniv, så vil dette være et vesentlig større onde som blir påført angriperen enn det som står i forhold til det retts gode man søker å forsvare. På den annen side så er det også urimelig dersom den eneste forsvarsmetode tilgjengelig ikke kan brukes, og angriperen derfor kan gå uhindret til verks med sin forbrytelse.⁵² En handling som påfører et større onde enn det som var tilstrekkelig, er ikke å gå utenfor bestemmelsen. Det er først når handlingen er ubetinget utilbørlig at handlingen er ulovlig.

⁴⁹ Svein Slettan. Lov og Rett 1987 s. 598

⁵⁰ Svein Slettan Lov Og Rett 1987 s. 598

⁵¹ S.K.M 1896 s. 86

⁵² Andenæs 2004, s. 166

4 Angrepets art

4.1 Innledning

Nødvergeretten er betinget av at det foreligger et rettstridig angrep. ”Angrep” forbindes gjerne med et fysisk overfall eller utøvelse av vold på et annet menneske. Nødvergeretten er imidlertid ikke begrenset til fysiske overfall på mennesker. Angrepets mulige omfang og art vil derfor bli behandlet. Dette inkluderer hvem angrepet kan rette seg mot for at en nødvergehandling kan foreligge. Et rettstridig angrep forbindes gjerne med en aktiv handling. Det er ikke nødvendig begrenset til dette, rettstridige angrep i form av unnlatelse vil derfor bli behandlet kort nedenfor. Rettstridighet er behandlet tidligere og vil derfor ikke bli behandlet under eget punkt her.

4.2 Hvem angrepet kan rette seg mot

Nødvergeretten forbindes ofte med retten til å verge seg selv mot et fysisk angrep. Overtredelser av straffebud som gjelder en fysisk gjerning mot en annen person er omfattet av ”angrep”. Dette kan blant annet være legemskrenkelser (Strl. §§228, og 229), voldtekt (§ 192)og andre sedelighetsforbrytelser for eksempel (§§195 og 196) og drap(§233) er omfattet av ”angrep” da bestemmelsen gir adgang til forsvar eller avvergelse mot et rettstridig angrep som disse er.

Nødvergeretten favner imidlertid videre enn dette. Den kan omfatte et angrep på en tredjeperson, på offentlige interesser, på eiendom og besittelse av en formuesgjenstand.⁵³ Dette gjelder både når besitteren har rett til dette som leier eller låntaker, eller ikke har en slik rett, men rent faktisk er besitter av en formuesgjenstand, som er strafferettlig beskyttet av strl. § 392.⁵⁴ Den generelle nødvergebestemmelsen begrenser seg til bruk av ”rettstridig angrep”. Den sier altså ingenting om hvem angrepet kan rette seg mot, kun at det må foreligge et angrep, og at dette angrepet må være rettstridig. Dersom man skal forholde seg til dette slik man leser dette ut av loven kan det gi inntrykk av at alle borgere har rett til å

⁵³ Andenæs 2004 s. 161

⁵⁴ Andenæs 2004 s. 161

avverge den minste lovovertrødelse. Dersom dette var tillat ville dette gitt en utstrakt politimyndighet til borgerne.⁵⁵ Det må derfor være visse begrensninger knyttet til nødvergebruken. Når det gjelder angrep på egen eller andres person eller eiendom vil det være sannsynlig at bestemmelsen omfatter dette, så lenge de andre vilkårene i bestemmelsen er oppfylt. Dersom angrepet er rettet mot det offentlige må angrepet være av alvorlig art for at man skal kunne tillate nødverge, for eksempel promillekjøring eller forgiftning av drikkevannskilder.⁵⁶ Angrepet må være av en slik karakter at det må avverges umiddelbart for ikke å gjøre medføre stor skade eller fare, da det er offentlig myndigheters oppgave å håndheve overtrødelsar av straffebud. Avvergelse av promillekjøring kan det imidlertid være like rimelig å se som en straffri nødrettshandling på bakgrunn av faren promillekjøringen forårsaker.⁵⁷

4.3 Angrep i form av unnlatelse

Angrepet kan bestå av mange ulike interessekrenkelser. Disse kan for eksempel bestå i fysiske angrep på mennesker, dyr, og eiendom. Det kan være tyveri, innbrudd, men også ærekrenkelser. Disse angrepene forutsetter en aktiv handling. Spørsmålet er om også unnlatelser kan falle inn under strl.§ 48 ”angrep”.

En del straffebud setter forbud mot unnlatelser, enten ved at ordet ”unnlatelse” er brukt, eller et annet ord som beskriver at noe ikke blir gjort, eller ved at en blir pålagt en plikt. Et eksempel er vegtrafikklovens § 12 1.ledd som pålegger enhver som er innbladet i trafikkuhell yte hjelp uavhengig om denne er skyld i uhellet.⁵⁸ Det kan diskuteres om dette er et ”angrep” i lovens forstand dersom dette ikke blir etterfulgt. Det som er mer nærliggende å betrakte som straffbare unnlatelser er at man ved sin unnlatelse overtrer et straffebud som vanligvis forutsetter en aktiv handling. Dette kan være at man forårsaker en

⁵⁵ Andenæs 2004 s. 161

⁵⁶ Eskeland 2006 s. 241

⁵⁷ Eskeland 2006 s. 241

⁵⁸ Vegtrafikkloven § 12

annens død ved å unnlate å handle, for eksempel at man lar sitt nyfødte barn ligge i ro uten å gi det næring og heller ikke sørger for at noen andre får gjort dette.⁵⁹

Motivene til strl§. 48 sier et rettstridig angrep som hovedregel ikke kan bestå av unnlatelse, men at unntak kan tenkes. Det blir i denne sammenhengen nevnt som eksempel på at en unnlatelse kan være et rettstridig angrep der en som stenger for en redningsaksjon ved å sperre for den åpningen redningen må skje gjennom.⁶⁰ Unnlatelse er ikke en alminnelig språklig forståelse av angrep, men dersom en unnlatelse er den direkte årsaken til at straffebudet blir overtrådt, så kan dette være like straffverdig som en aktiv handling.⁶¹

5 Nødverge mot fremtidige angrep

5.1 Innledning

Nødverge er som tidligere nevnt en straffri og rettmessig handling dersom vilkårene for dette foreligger. Dersom man blir angrepet har man lov til å forsvare seg. Dette er en lovfestet rett, hjemlet i strl.§ 48 1 ledd. I bestemmelsens andre ledd blir ordet ”avvergelse” brukt om nødvergesituasjonen. Dette henspeiler til et angrep som er i ferd med å inntreffe eller ennå ikke har inntruffet. Det er imidlertid problematisk å slå fast at nødverge mot framtidige angrep er tillatt uten videre.

Det er ingen høyesterettsdommer som tar stilling til hvilke kriterier som må være oppfylt for at preventivt nødverge skal være lovlig.

Det foreligger en høyesterettsdom gjengitt i Rt.1982 s1216 der førstvoterende uttrykker at dette kan tenkes være lov, ved at han uttaler” Jeg er heller ikke fremmed for at en handling kan ha karakteren av berettiget nødverge, selv om den ikke er svar på et akutt angrep, men

⁵⁹ Andenæs 2004 s. 138 og 161

⁶⁰ S.K.M 1896 s. 87

⁶¹ Eskeland 2006 s. 241

på en situasjon som har bygget seg opp over lengre tid.”⁶² Dette er imidlertid et obiter diktum, og har ikke verdi som prejudikat.⁶³ I Rt.1996 s. 141 var en sak oppe for Høyesterett der tiltalte hadde påanket herredsrettens lovanvendelse prinsipalt og subsidiært straffeutmålingen. Saken gjaldt en ung gutt som hadde knivstukket en medelev han hadde blitt utsatt for grov mobbing over lengre tid. Han påberopte seg nødverge, men retten fant at vilkårene ikke var oppfylt. Førstvoterende uttalte imidlertid om nødverge mot fremtidige angrep:” Som bemerket av herredsretten, må straffeloven § 48 om nødverge i prinsippet også kunne anvendes hvor det dreier seg om et fremtidig angrep, som ikke lar seg avverge på annen måte. Når det dreier seg om fremtidige angrep, vil imidlertid muligheten for å avverge det på annen måte enn ved nødvergehandlinger, vanligvis være større enn i en akutt angrepssituasjon, og det bør skje en streng vurdering av hvilke andre muligheter som foreligger”.⁶⁴

De sentrale dommene er lagmannrettsavgjørelser med jury der skyldspørsmålet som kjent ikke er begrunnet, og skyldspørsmål kan heller ikke ankes til den høyeste instansen, Høyesterett. Det er derfor problematisk å forklare disse dommene etter nødvergebestemmelsen i straffeloven. §48. Forarbeidene til straffeloven av 1902 som er den gjeldende straffeloven åpner opp for at dette skal være tillatt, og viser til et eksempel på en slik situasjon. Eksempelet er ulikt de sakene der folk har blitt frikjent for forsettlig eller overlagt drap. Situasjonen som blir brukt som eksempel er en kaptein får kunnskap om at mannskapet skal ta livet av ham når skipet etter noen dager ankommer et bestemt og egnet sted.

Selv om ikke angrepet er overhengende vil det ifølge forarbeidene være innenfor nødvergeregelen.⁶⁵ Nødverge mot fremtidige angrep er mest aktuelle i situasjoner som gjelder trusler om vold, eller i situasjoner der en person lever i en voldelig relasjon med en

⁶² Rt.1982 s.1216

⁶³ Slettan, Lov og rett 1987 s. 601

⁶⁴ Rt 1996. s. 141

⁶⁵ S.K.M s. 86

annen, og på bakgrunn av gjentatte legemskrenkelser frykter for sitt liv eller helse. Situasjonen kan også gjelde personer som ikke lever med den som utøver vold, men for eksempel er utsatt for vold daglig, da typisk mobbing på skolen. Personer som har levd i voldelige relasjoner har i Norge blitt frikjent for forsettlig drap i Norge tiltross for at det ikke ble utført et rettstridig angrep på det tidspunktet nødvergehandlingen ble utøvet. Etter at kvinnen som hadde skutt sin mann mens han lå og sov, den såkalte "Livsaken" ble det en offentlig debatt som er sitert en del fra under punkt 5.3. Dette er tatt med for å gi et bilde av hvor kontroversiell denne dommen ble oppfattet som. På den ene side vakte det voldsom oppsikt i det øyeblikket personen som hadde foretatt handlingen kunne gå fri, og på den annen side ble det oppfattet som meget urettferdig at denne personen som hadde levd i et voldelig ekteskap i 18 år skulle bli omtalt som "morder" og med påstand om at dommen var uriktig.

5.2 Bakgrunn

I 1982 svarte juryen i Eidsivating lagmannsrett nei på skyldspørsmålet etter at en ung kvinne i Eidsivating lagmannsrett var tiltalt for å ha skutt mannen sin mens han sov.⁶⁶ Lagretten satte denne kjennelsen til side. I 1983 kom saken opp på nytt, og hun ble frikjent.⁶⁷ Kvinnen hadde blitt mishandlet i en årrekke og hun ble frikjent på grunn av nødverge.⁶⁸ Det kom klart fram under rettsaken at hun ikke ble mishandlet på tidspunktet for nødvergehandlingen.⁶⁹ Dette er det første eksemplet i norsk rett at en tiltalt er blitt frikjent for drap på grunn av nødverge mot framtidige angrep. I 1986 var en person tiltalt for forsettlig drap (§233 1.ledd) i Frostating lagmannsrett, men ble frikjent.⁷⁰ Bakgrunnen var langvarig mishandling i denne saken også. Her var det en ung mann som hadde skutt

⁶⁶ Helsingeng 1983 s 110

⁶⁷ Helsingeng 1983 s. 137

⁶⁸ Helsingeng 1983 s. 138

⁶⁹ Helsingeng 1983 s. 121

⁷⁰ Straffesak 26/1986. Frostating lagmannsrett

faren mens han så på tv med sine foreldre nyttårsaften, det forelå altså ikke et akutt angrep som krevde nødverge akkurat på det tidspunktet.⁷¹

I 2003 ble fire personer frikjent i tingretten for å ha drept sin far og ektemann, mens vedkommende lå på sykehus. Her var det også mishandling og i tillegg incest som var bakgrunnen for drapet. Kjennelsen ble anket, av påtalemyndigheten og tre av familiemedlemmene ble dømt for overlagt drap i lagmannsretten.⁷² Det er altså mulig å bli frikjent for drap som følge av preventivt nødverge i Norge, ikke bare i teorien men rent faktisk. Det er riktignok sjeldent, dette skjer, men viser at under visse omstendigheter kan det forekomme. I de sakene dette har skjedd har menneskene som har blitt frikjent vært utsatt for grov mishandling, og vært redd for at dette ville skje igjen. Forarbeidende til straffeloven av 1902 åpner opp for at nødverge mot fremtidige angrep kan være lov. I tillegg foreligger det flere dommer fra lagmannsretten der en gjerningspersonene har blitt frikjent på bakgrunn av nødverge mot ennå ikke inntrufne angrep. Skyldspørsmålet kan ikke ankes til Høyesterett i straffesaker hva gjelder det bevismessige.⁷³ Ved anke til lagmannsretten der det er tiltale etter straffebud som kan medføre mer enn 6 år i fengsel er det juryen som tar stilling til skyldspørsmålet.⁷⁴

5.3 Mediadebatten i kjølvannet av "Livsaken"

Da kvinnen som skjøt sin ektemann ble frikjent i 1983 startet en debatt i media om hvorvidt dommen var korrekt eller ikke. Debatten var nokså opphetet, og det er tydelig at denne saken lot folk seg engasjere følelsesmessig av, enten man mente dommen var korrekt eller man mente den var feil. Debatten begynte med at professor Anders Bratholm i tilknytning til "Livsaken" drøftet straffelovens § 48 om nødverge i en artikkel i Aftenposten 16.mai 1983. Han skriver at dette er et grensetilfelle, men at frifinnelsen lar

⁷¹ Slettan Lov og Rett 1987 s. 594-595 og 599

⁷² LA-2003-19998

⁷³ Strpl. § 306 2. ledd

⁷⁴ Strpl. § 352 1. ledd

seg forene med nødvergebestemmelsen i Strl.§ 48.⁷⁵ Nina Karin Monsen skriver deretter en kronikk i samme avis 8.juni 1983. Denne artikkelen er lite juridisk, men tar for seg kvinnediskriminering i samfunnet, artikkelen bærer tittelen ”En kvinnediskriminerende dom” I denne kronikken bruker hun betegnelsen ”morder” om kvinnen som ble frikjent for drap grunnet nødverge. Hun sammenligner denne saken med en sak der en 17 år gammel gutt ble dømt for drap på sin far, der det også var mishandling med i bildet. Hun hevder at denne kvinnen ble frikjent fordi hun av samfunnet blir sett på som et ynkelig vesen på grunn av sitt kjønn, og dermed ikke kan gjøre opp for sine handlinger.⁷⁶ Bratholm skriver i sitt tilsvarende til dette i en artikkel publisert 28.juni i Aftenposten at forskjellen på disse sakene var at i ”Livsaken” så hadde hun blitt truet av sin mann med at han skulle sørge for at hun havnet i rullestol dersom hun forlot ham, mens det i den første saken var kun snakk om mishandling, og ikke en slik trussel om mer vold. Han gjør leserne oppmerksom på at det er en straffbar injurie å hevde at en frifunnet person er skyldig.⁷⁷ Etter dette går debatten over i hvilken utstrekning man kan kritisere dommen. Professor dr. juris Carl August Fleischer angriper Bratholms bemerkning om straffbar injurie i et innlegg 11.juli 1983 i Aftenposten. Han hevder at dette er en farlig holdning til ytringsfriheten, og at dette er et slags forsøk på å kneble ytringsfriheten for den part som er uenig i frifinnelsen. Han nevner også §140 i straffeloven om den ”som forherliger” en straffbar” handling eller ”tilskynder” en sådan, og insinuerer at Bratholms artikkel rammes av denne, men siden han mangler forsett så rammes han ikke allikevel av denne bestemmelsen.⁷⁸ Svein Slettan skriver i en artikkel i samme avis 18.juli 1983 med tittelen ”Drap i nødverge er ikke mord” at det Fleischer skriver ikke kan tas seriøst. Han skriver også at det er tillatt å kritisere domstolens lovanvendelse, men ikke bevisbedømmelsen. Dersom man sitter på bevis som ville ført til et annet resultat enn frifinnelse så må man henvende seg til påtalemyndighetene og ikke avisene. Han kritiserer også Nina Karin Monsens bruk av ordet ”mord”, og påpeker at dette

⁷⁵ Bratholm, 16.mai 1983, Aftenposten.

⁷⁶ Monsen, 8.juni 1983, Aftenposten.

⁷⁷ Bratholm, 28.juni 1983, Aftenposten.

⁷⁸ Fleicher 11.juni 1983, Aftenposten.

er et ord som ikke lenger brukes juridisk, men kun i dagligtalen og da som en negativ konnotasjon.⁷⁹

Debatten rundt saken gikk fra å dreie seg om et juridisk grensetilfelle til å omhandle hvorvidt kvinnen allikevel var uskyldig til beskyldninger om straffbare handlinger begått gjennom avisskriverier.

5.4 Ny og gammel straffelov

Den nåværende hjemmelen til nødverge er Alminnelig Borgelig straffelov av 1902 § 48. Denne bestemmelsen lyder i sin helhet: ” Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget i Nødverge. Det er Nødverge, naar en ellers strafbar Handling foretages til Afvergelse af eller Forsvar mod et retsstridigt Angreb, saafremt Handlingen ikke overskrider, hvad der fremstillede sig som fornødent hertil, og det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet. Hvad ovenfor er bestemt om Afvergelse af retsstridigt Angreb, kommer ogsaa til Anvendelse med Hensyn til Handlinger, der foretages i Hensigt at iverksætte en lovlige Paagribelse eller hindre, at Straf- eller Varetægtsfanger rømmer.

Har nogen overskredet Grænserne for Nødverge, er han dog straffri, hvis Overskridelsen alene har fundet Sted paa Grund af en ved Angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse.”

Den forrige straffeloven var Kriminalloven av 1842 og ble erstattet av nåværende straffelov av 1902. Kriminalloven av 1842 Kap 7 § 7 som ga hjemmel til nødverge lød ”Nødverge maa man udøve for sig selv eller andre, med hvad Bærg man mægtig er, imod hvemsomhelst, der har begynt et uretmæssigt Angreb paa Liv, Legeme, den quindelige Blufærdighed, Frihed, eller Gods, eller som saaledes har gjort Forberedelse til, eller truet med, et saadant Angreb, at Faren er overhængende; dog kun forsaavidt det er fornødent, for

⁷⁹ Slettan, 18. Juli 1983 Aftenposten

at kunne modstaae eller afværge Angebet, og noget andet hertil tjenligt Middel ei gives, der er den Angrebne bekjendt.⁸⁰ Den nyeste nødvergebestemmelsen er utvidet i forhold til den som var i den gamle straffeloven hva angår tidsperspektivet, i hvert fall ved en ren språklig tolkning. Det er ikke noe krav om handlingen må være begynt eller overhengende, og i tillegg er ordet ”avvergelse” benyttet.

Kriminalloven av 1842 kap7, § 7 tillater nødverge dersom faren for angrep er overhengende. Den nåværende nødvergebestemmelsen har ikke et slikt krav. Motivene til straffeloven av 1902 sier at det i utkastet til ny nødvergebestemmelse er unntatt å ta med at angrepet må være påbegynt eller overhengende. Den sier videre at da den nye loven oppstiller krav om at forsvarshandlingen ikke må overskride det som fremstiller seg som ”fornødent” ved avvergelsen. Dette er ifølge motivene den nødvendige begrensningen, fordi hva som er ”fornødent” vil bero på hvor overhengende angrepet er. Den utelukker ikke at nødverge kan være berettiget mot angrep som ikke er påbegynt. Den har deretter et eksempel om kapteinen om bord på en båt som overhører planlegging av drap på ham selv, et drap som skal skje om noen dager. I slike tilfeller må det ifølge motivene tillates med nødverge selv om angrepet ikke er påbegynt.⁸¹ Straffeloven av 1902 bruker ordet ”avvergelse” i nødvergebestemmelsen som i motsetning til den forrige som bruker verbet ”udøve” som ikke sier noe om tidsaspektet. Tidsaspektet kommer imidlertid inn senere i bestemmelsen, ved at angrepet har begynt eller at det har blitt gjort foreberedelse til eller framsatt trusler slik at faren er overhengende. Det er hevdet av Augdahl og Slettan at 1902-loven utvider adgangen til nødverge mot fremtidige angrep i forhold til 1842-loven.⁸² Dette blir kritisert av Dørre som mener at å dette blir en uinteressant problemstilling siden han mener at aktualitetskravet var uklart i den eldste av disse to nødvergebestemmelsene.⁸³

⁸⁰ Kriminalloven av 1842. Kap 7 § 7

⁸¹ S.K.M s. 86

⁸² Augdahl 1920 s.56 og Slettan, Lov og Rett 1987 s. 599

⁸³ Dørre 1998 s. 44

6 Komparativ rett

6.1 Innledning

Norsk rett og lovgivning er utgangspunktet i spørsmålet om hvor vid adgangen til nødverge mot fremtidige angrep. Det er imidlertid av interesse å se nærmere på våre skandinaviske nabolands rett, Sverige og Danmark. I tillegg er det av interesse å sammenligne vår egen rett med andre lands rett. Det vil derfor bli i korte trekk redegjort for Sveriges og Danmarks lovgivning hva angår nødvergebestemmelser, og deretter sammenligne vår egen og disses rett på dette området.

6.2 Svensk rett

Nødvergevergeretten har i likhet med Norge hjemmel i lovgivningen. Den svenske nødvergebestemmelsen er nedfelt i Brottsbalken kap 24 § 1. Denne lyder: ” En gärning som någon begår i nödvern utgör brott endast om den med hänsyn till angräppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig. Rätt till nödvärn föreligger mot 1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom, 2. den som med vold eller hot om vold eller på annat sätt hindrar att egendom återtogs på bar gärning, 3. den som olovligen trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg, eller 4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse.”⁸⁴

Den svenske nødvergebestemmelsen krever at angrepet må være påbegynt eller overhengende for at man kan bruke nødverge. Adgangen til å bruke nødverge mot fremtidige angrep er etter ordlyden meget begrenset. Eventuell adgang til dette må forankres i ordet ”överhängande”. Det er i svensk teori stor enighet om at ”överhängande” har et mildere aktualitetskrav enn den forrige svenske nødvergeregelen.⁸⁵ Denne ble gitt i SL 5:8 I denne var det påkrevd at angrepet måtte være ”påbörjat” eller ”omedelbart

⁸⁴ Holmquist, En kommentar Del II s. 24:6

⁸⁵ Dørre 1998 s. 33

förestående”.⁸⁶ Flere av de svenske teoretikerne henviser til eksemplet som finnes i S.K.M s.86 om kapteinen som overhører drapsplanene som er sitert , i forbindelse med ordet ”overhængende” i den nåværende svenske bestemmelsen.⁸⁷ Dersom dette eksemplet skal legges til grunn for hvordan ”overhængende” skal tolkes så kan det se ut som om den norske og svenske nødvergebestemmelsens adgang til nødverge ligger omtrent like lang tid forut for angrepet. Den svenske lovtekstens beskrivelse av når angrepets aktualitet eller fare og den norske fravær av dette tyder imidlertid på at den svenske krever at angrepet ligger nærmere i tid enn den norske.

6.3 Dansk rett

Den danske nødvergebestemmelsen er å finne i den danske straffeloven § 13.

Denne er som gjengitt her” Stk. 1. Handlinger foretagne i nødværge er straffri, for så vidt de har været nødvendige for at modstå eller afværge et påbegynt eller overhængende uretmæssigt angreb og ikke åbenbart går ud over, hva der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarlig.

Stk. 2 Overskrider nogen grænserne for lovligt nødværge, bliver han dog straffri, hvis overskridelsen er rimelig begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse.

Stk. 3 Tilsvarende regler finder anvendelse på handlinger, som er nødvendige for på retmæssig måde at skaffe lovlige påbud adlydt, iværksætte en lovlig pågribelse eller hindre en fanges eller tvangsanbragt persons rømming.”⁸⁸

Den danske straffeloven gjør ”handling” straffrie såfremt de har vært nødvendige for å ”modstå” eller ”afværge” et ”påbegynt” eller ”overhængende” urettmessig angrep. Den danske bestemmelsen krever at angrepet skal være overhengende som tyder på at angrepet må være nært forestående. Det er grunn til å anta at ordet ”afværge” sikter til et angrep som ikke er påbegynt ennå. Man kan etter en språklig tolkning av den danske

⁸⁶ Holmqvist, En kommentar Del II s. 24:6

⁸⁷ Dørre 1998 s. 33

⁸⁸ Høyer, Spencer, Greve 1999 s. 20

nødvergebestemmelsen komme frem til at det er adgang til utøve nødvergehandlinger mot angrep som enten er påbegynt eller fremtidige så sant disse er nært forestående i tid. I dansk teori er det hevdet at det er tillatt med nødverge mot angrep som er litt fjernere i tid enn påbegynte angrep så lenge det er sikkert at angrepet vil inntreffe.⁸⁹ Det er også hevdet fra en dansk teoretiker Hurwitz at det kan være nødvendig at forsvarshandlingen blir utøvd med en gang, selv om angrepet ikke er umiddelbart forestående. Det er i denne sammenheng vist til Augdahls eksempel om den lamme faren A som sitter isolert sammen med en person B som truer med å drepe sønnen til A, og det er uvisst når sønnen kommer tilbake.⁹⁰

6.4 Disse landenes rett sammenlignet med norsk rett

Svensk og dansk rett har i likhet med norsk rett begge en bestemmelse i straffelovgivningens alminnelige del som gir adgang til å foreta en nødvergehandling i en angrepssituasjon. Adgangen til å øve nødverge er etter våres nabolands lovgiving ikke like vid som norsk lovgivning ved vektlegging av ordlyden i bestemmelsene. Den svenske nødvergebestemmelsen gir adgang til nødverge ved et ”påbörjat” eller ”överhängande” angrep. Den danske bestemmelsen bruker samme terminologi som den svenske ved å bruke ordene ”påbegynt” eller ”overhængende”. Den norske nødvergebestemmelsen inneholder ikke noen slike ord som gir direkte anvisning på når angrepet skal eller kan foreligge for at nødverge blir tillatt. Den svenske og danske ligner slik sett mer på nødvergebestemmelsen i Kriminalloven fra 1842 som også krevde at angrepet måtte begått av noen som ”begynt et uretmæsigt Angreb” eller ”som saaledes har gjort Forberedelse til, eller truet med, et saadant Angreb, at Faren er overhængende”. Den danske bestemmelsen bruker i likhet med vår någjeldende nødvergebestemmelse ordet ”afverge” som tyder på at dennes

⁸⁹ Dørre 1998 s.31

⁹⁰ Dørre 1998 s. 32

bestemmelse betyr at "overhængende" kan ligge litt lenger frem i tid enn hva den svenske bestemmelsen uttrykker. Denne bestemmelsen tar også i bruk "påbegynt" og "overhængende" som tyder på at det er tillatt å bruke nødverge mot fremtidige angrep så lenge disse er nært forestående. Slik sett ligger den danske mellom den norske og svenske hva gjelder adgang til å utøve nødverge mot fremtidige angrep. Den svenske lovtekstens krav om at angrepet må være "påbegynt" eller överhängande" indikerer at det etter svensk rett stilles strengere krav til hvor tidlig en forsvarshandling kan tas i bruk enn det gjør etter norsk rett.

7 Tidsperspektivet

7.1 Innledning

Tidsperspektivet er det sentrale aspektet ved nødvergeretten hva angår de fremtidige angrep. Det er imidlertid ikke mulig å sette et fast tidspunkt for når en eventuell nødvergehandling kan utøves i forkant av et rettstridig angrep. Tidspunktet for en nødvergehandling kan ikke isoleres fra de andre sider av nødvergeretten. Det er derfor nødvendig å se tidspunktet i sammenheng med omstendighetene rundt trusselen om angrepet. Det vil være av betydning om en slik trussel er av konkret eller generell art..

7.2 Tidsperspektivet

Straffeloven gir i nødvergebestemmelsen som tidligere nevnt adgang til å avverge rettstridige angrep, uten at tidsaspektet for hvor grensen for nødverge er eksplisitt uttrykt. Det har i teorien vært uenighet om hvor grensene i tid går for bruk av preventivt nødverge.

Hagerup sier i kommentaren til straffeloven av 1902 " Den nye lov siger ikke som gl. str.l. udtrykkelig, at angrebet maa være "begynt". Det kan heller ikke kræves, at den, der trues med et angreb venter med at afverge det, indtil det er begyndt. Det ligger imidlertid i sagen

selv, at angrebet maa være umiddelbart forestaaende.”⁹¹. Hagerups lære om dette har blitt kritisert av Augdahl som hevder Hagerups påstand om at angrepet må bære preg av å være rettet mot visse rettsgoder. Augdahl mener sistnevnte påstand ikke er riktig da denne innebærer at man ikke kan bruke forsvar før angrepet har begynt, og at det er nettopp derfor man i 1902-straffeloven unnlot å ha med krav om at angrepet skulle være påbegynt. Han sier videre at Hagerups påstand ikke har noen hjemmel i straffeloven⁹² Slettan har involvert seg i spørsmålet hvorvidt preventivt nødverge er tillatt, spesielt i forbindelse med ”Livssaken” etter den mediadebatten som oppsto som følge av at ”Liv” var blitt frikjent for å ha skutt sin ektemann. Han viser ved gjennomgang av vilkårene i strl.§48 2. ledd at det er adgang etter denne å bruke preventivt nødverge.⁹³

Da straffeloven av 1902 ble utformet ble forutsetningen om at angrepet må være påbegynnende eller overhengende for at man skal kunne øve nødverge utelatt. Det blir i motivene gitt uttrykk for at nødverge mot fremtidige angrep ikke kan utelukkes helt da en slik situasjon der nødvendigheten av å foreta en slik nødvergehandling kan oppstå, og er som nevnt tidligere et eksempel om skipsføreren som får vite at mannskapet planlegger et mytteri når skipet kommer frem til land om noen dager. Dette er ifølge motivene en situasjon som krever en preventiv nødvergehandling uten å gå utenfor strl.§48 2. ledds område.⁹⁴

Forarbeidene gir uttrykk for at så lenge det ikke er noen muligheter til å komme seg unna angrepet eller forhindre det på annen måte så er preventivt nødverge tillatt, selv om angrepet ikke er umiddelbart forestående. Forarbeidenes eksempel gjelder her et konkret angrep som ikke kan forhindres på annen måte enn å overtre et annet straffebud. I de tilfellene som det har blitt avsagt kjennelse eller domsavsigelse hva angår preventivt nødverge så har ikke trusselen angitt et konkret angrep. Når trusselen ikke gjelder et

⁹¹ Hagerup 1903 s. 47

⁹² Augdahl 1920 s. 56-57

⁹³ Lov og Rett s 598 til 606

⁹⁴ S.K.M 1986-87

konkret angrep, men en fare for generelle angrep så vil man heller ikke kunne vite når angrepet vil kunne finne sted. Dersom man skal legge vekt på ”Livsaken og ”Verdalsaken” som er de sentrale dommene på dette området så blir det problematisk å sette en absolutt tidsgrense for når preventiv nødverge er tillatt. Det må antas at jo lenger fram i tid et angrep synes å være, jo større er muligheten for å unngå å begå en ellers straffbar handling for å avverge angrepet.⁹⁵ I denne forbindelse er trusselens karakter av betydning. Ifølge motivene er det avgjørende at nødvergehandlingen ikke overskrider det som er ”fornødent” for å avverge angrepet.⁹⁶ Der det foreligger en trussel om et konkret angrep, og man kun gjør det som er nødvendig for avvergelse så vil nok angrepet i de fleste tilfeller være overhengende.⁹⁷ Desto lenger unna i tid angrepet truer så vil det være større muligheter for å hindre angrepet på andre måter enn ved å utføre en ellers straffbar handling.

Der det foreligger en situasjon hvor truslene om et fremtidig angrep er av generell art, er det ifølge Andenæs et åpent spørsmål om hvorvidt en nødvergehandling kan tillates.⁹⁸ Her kan tidsaspektet synes å være annerledes. Der hvor trusselen om et angrep ikke er av konkret karakter, det vil si at man ikke har et tidspunkt, type angrep eller sted å forholde seg til, er bruk av nødverge usikker. Det skal mye til for at en generell frykt for angrep skal tillate nødverge.⁹⁹

Dersom situasjonen allikevel tilsier at dette er en slik forsvarshandling som må være tillatt blir tidsaspektet ikke nødvendigvis det samme som ved et konkret angrep. En trussel om et konkret angrep gjør at jo lenger fram i tid angrepet venter jo mindre blir behovet for bruk av preventiv nødverge, mens dette ikke er like åpenbart for trusler av mer generell art. Dette skyldes den usikkerheten om når angrepet kommer, og muligheten for å benytte seg av andre tiltak kan være umulig. Derfor kan et eventuelt angrep også vente langt frem i tid.

⁹⁵ Rt. 1996 s. 141

⁹⁶ S.K.M 1896 s. 86

⁹⁷ S.K.M 1896 s. 86

⁹⁸ Andenæs 2004 s. 162

⁹⁹ Eskeland 2006. s. 242

For den trusselen gjelder er ikke tidsperspektivet her avgjørende for om bruk av preventiv nødverge er nødvendig, men at en opplever at et angrep venter, og at en ikke har andre tiltak en kan gjøre bruk av. En preventivt nødvergehandling på bakgrunn av generell trussel om angrep forutsetter dog at det ikke finnes andre løsninger å hindre dette på, i hvert fall ikke som framstiller seg som en reell mulighet for vedkommende¹⁰⁰.

Dette vil være spesielt aktuelt i mishandlingssaker.

Det har blitt hevdet av Hagerup at et angrep må være aktuelt for at en nødvergehandling kan utøves.¹⁰¹ Hva som ligger i dette kan nok være uklart, men det er nærliggende å betrakte det som noe som foregår i nåtiden, altså noe en hendelse som er om ikke påbegynt men i hvert fall nær i tid. Straffeloven har imidlertid ikke et slikt krav.¹⁰²

Augdahl kritiserer Hagerup som mener angrepet må være aktuelt for at nødverge kan benyttes. Han viser til et eksempel der en funksjonshemmet person A blir fortalt av en annen person B at han skal drepe As sønn når denne kommer dit de befinner seg. Augdahl stiller da spørsmålet om dette er et aktuelt angrep, og at svaret på dette nok er ja dersom sønnen kommer dagen etter. Augdahl hevder det må være tillat for A å drepe B eller som han selv sier det ” At B i et saadant tilfælde bør kunne benytte sig av den første givne anledning til at skyde A en kugle for panden, synes ikke tvilsomt.” Augdahl spør videre om kravet er aktuelt dersom A sitter med B på en fjellgård på en slik årstid at ingen kommer på besøk og sønnen ikke kommer før om en uke eller 14 dager, eller om det da er meningen at A skal sitte med hendene i fanget i 14 dager og vente til angrepet kan sies å bli aktuelt, altså på at sønnen kommer hjem og risikere at A ikke rekker å forhindre forbrytelsen.”¹⁰³

¹⁰⁰ Slettan, Lov og Rett 1987 s. 601

¹⁰¹ Augdahl 1920 s. 57

¹⁰² Slettan Lov og rett 1987 s. 600

¹⁰³ Augdahl 1920 s. 57-58

7.3 Spesielt om ordet "avvergelse" i strl, 48 andre ledd

Da den gamle straffeloven, Kriminalloven av 1842 ble erstattet av Den alminnelige Borgelige straffelov av 1902 ble hjemmelen til nødvergeretten forandret, både i form og innhold. Den nye loven fikk ordet "avvergelse" inn i bestemmelsen." Det er Nødverge, naar en ellers strafbar Handling foretages til Afvergelse af eller Forsvar mod et retsstridigt Angreb" er den første delen av bestemmelsens 2.ledd. Det kan fremstå som om forarbeidene til 1902-loven ikke bruker ordet "avvergelse" spesielt i den betydning av at angrepet vil skje i fremtiden. Dette kommer ut fra sammenhengen forarbeidene bruker ordet, og hva som blir sagt om adgangen til nødverge mot fremtidige angrep.

Forarbeidene sier blant annet om utkastet til nødvergebestemmeslen til 1902-loven; "Udkastet har ligesom det schweiziske unladt at optage den Betingelse, at Angrebet maa være umiddelbart forestaaende eller paabegynt. Den nødvendige Begrensning ligger deri at, at Nødvergehandlingen ikke maa overskride, hva der fremstillede sig for Vedkommende som fornødent til Angrebets Afvergelse, hvilket Spørgsmaal regelmæssig vil maatte besvares forskjellig, eftersom Angrebet var mer eller mindre overhengende. Det kan imidlertid ikke nægtes, at Tilfælde kan forekomme, hvor Nødverge maa tilstedes ogsaa overfor mer fremtidige Angreb, saasom hvor en Skibsfører er blevet vidende om en mellem Mandskabet truffen aftale, der gaar du paa at myrde ham, naar Skibet om nogle Dage kommer til et bestemt, dertil særlig skikket Sted"¹⁰⁴ Det blir her redegjort for hvorfor det ikke er oppstilt et vilkår om at angrepet må være påbegynt eller umiddelbart forestående.

Begrunnelsen er at dette ikke trenges fordi begrensingen allerede er innbakt i bestemmelsen. Det blir samtidig åpnet opp for at det kan oppstå situasjoner der nødverge mot framtidige angrep kan tillates. Spørsmålet er her hvordan "avvergelse" da skal tolkes. Det kommer ikke direkte frem hva de legger i ordet "avvergelse". I den nevnte sammenhengen så virker det som om nødverge i hovedsak gjelder påbegynte eller overhengende angrep, men at nødvergebruk heller ikke er fullstendig avskåret fra angrep

¹⁰⁴ S.K.M 1896 s. 86

som ikke er påbegynt. Om ordet ”afvergelse” er brukt bevisst som i betydningen forsvarshandling mot et angrep som ikke er inntruffet eller kun som forsvarshandling er usikkert. Ettersom det i nødvergebestemmelsen står ”Afvergelse eller Forsvar mod” så taler dette for at ”Afvergelse” har en annen mening enn ”Forsvar”. Det virker ikke logisk å ha to ord med lik betydning i samme bestemmelse. Det er slik at ordet ”afvergelse” antagelig av de fleste blir tolket som kun forsvar mot fremtidige angrep. ”Avvergelse”, som det skrives i dag er synonymt med ”hindre noe farlig, skadelig i å inntreffe”¹⁰⁵ Augdahl hevder det er kun de fremtidige angrep det kan avverges mot. Han uttaler ”Avverges kan jo kun et fremtidig angrep, og hermed har loven altså også positivt uttalt, at angrepet ikke behøver at være påbegynt”.¹⁰⁶ Selv om forarbeidene er mer vage i forhold til bruken av preventiv nødverge enn det man kan lese ut av selve lovteksten, så kan man legge vekt på ordlyden i lovteksten.

8 Krav til nødssituasjonen

8.1 Innledning

Ved bedømmelsen om en nødvergehandling mot et framtidig angrep ligger innenfor nødvergebestemmelsen er det en rekke faktorer som er av betydning. Strl.§ 48 bruker ordet ”avvergelse” i forbindelse med forsvarshandlingen. Det er hevdet at kun et angrep som ennå ikke har inntruffet kan man ”avverge” mot.¹⁰⁷ Selv om en legger til grunn dette så sier ikke loven noe om hvor langt frem i tid angrepet kan være i forhold til forsvarshandlingen. Den oppstiller kun fire vilkår som må være oppfylt for at nødvergerett foreligger. Disse vil imidlertid være medvirkende for hvorvidt en preventiv

¹⁰⁵ Norsk Ordbok, Kunnskapsforlaget 1998 s.52

¹⁰⁶ Augdahl 1920 s. 56

¹⁰⁷ Augdahl 1920 s. 56

Slettan, Lov og Rett 1987 s. 599

nødvergehandling kan være tillatt. Forarbeidene utelukker ikke at det kan forekomme tilfeller der det kan tillates nødverge mot ”mere fremtidige Angreb”.¹⁰⁸ Det finnes også noen få uttalelser fra Høyesterett angående nødverge mot fremtidige angrep, men som ikke oppstiller klare krav til nødssituasjonen hva gjelder fremtidige angrep. Det spørsmålet som da reiser seg er om hva slags faktorer en kan stille opp som avgjørende for at nødverge mot framtidige angrep er berettiget

8.2 Nødsituasjonen

Siden det nå dreier seg om framtidige angrep er aktive angrep ikke omfattet i denne sammenhengen. Som nevnt tidligere er det forskjell på hva slags angrep en har med å gjøre i forhold til om en forsvarshandling er berettiget etter loven. Behovet for å øve nødverge vil ikke være like sterkt i alle situasjoner der et angrep synes å true. Angrepet kan fortone seg som en konkret hendelse i fremtiden eller man kan tro at et angrep kan finne sted basert på at det er en generell fare for fremtidige angrep. Spørsmålet som her reiser seg er om hvilke momenter som er av betydning for at det foreligger en nødssituasjon som gir adgang til preventivt nødverge. I den tidligere nevnte Høyesterettsdommen, Rt. 1996 s. 141 (Mobbedommen) blir det blant annet sagt at mulighetene for å avverge angrep på andre måter enn ved bruk av nødverge vanligvis vil være større ved fremtidige angrep enn i en akutt angrepssituasjon, og at andre muligheter bør vurderes nøye.¹⁰⁹ Når det gjelder en trussel om et konkret angrep vil behovet for nødverge være større desto nærmere i tid det framstår å være, og svekkes jo fjernere i tid det er. En må legge til grunn at andre muligheter enn å øve nødverge for å unngå angrepet må vurderes som essensielt.

Nødvergehandlingen er en rett som skal hevdes for å avverge et angrep, og det må være det bærende i forsvarshandlingen. Det har tidligere blitt nevnt Augdahls syn på dette, nemlig at i spørsmålet om man ved et angrep skal flykte dersom man har mulighet til det at man ikke

¹⁰⁸ S.K.M s. 1896 s. 86

¹⁰⁹ Rt. 1996. s. 141

er ”forpliktet til feighet”¹¹⁰ Når det gjelder de fremtidige angrep, så vil man kunne hevde at det ikke blir like meningsfullt å bruke dette som argument for nødverge. Flukt er ikke nødvendigvis like aktuelt, fordi når man har behov for å avverge et fremtidig angrep, så er det sannsynlig at flukt heller ikke vil være til hjelp. En av grunnene til at man har nødvergerett er at det alminnelige rettshåndhevelsesapparatet, statens maktapparat ikke er til stede for å hindre et rettstridig angrep.¹¹¹ Det vil derfor være slik at jo fjernere i tid angrepet er, jo større mulighet er det for å forhindre det ved å benytte seg av lovlige maktmidler, som for eksempel å tilkalle politiet. Desto nærmere i tid angrepet forestår, jo større blir adgangen til å avverge et konkret angrep. Spørsmålet er om det ved et nært forestående konkret angrep kun er hvorvidt adgangen til å få hjelp fra utenforstående som er avgjørende om man kan øve nødverge eller ikke. Det må antas at trusselens karakter også vil spille en rolle.

Alle vilkårene i nødvergeregelen må som sagt være oppfylt for at nødverge mot fremtidige angrep kan øves. Dersom angrepet det trues med er så lite at det vil være lite hensiktsmessig å forsvare seg i forkant, så må man anta at man må avstå fra å foreta nødvergehandlingen. Nødvergeregelen gjelder i utgangspunktet alle rettstridige angrep, men dersom angrepet ikke har en viss grad av farlighet vil forsvarshandlingen kunne være ubetinget utilbørlig. Dette fordi det ved utøvelsen av en forsvarshandling mot et fremtidig angrep alltid vil være et usikkerhetsmoment om angrepet virkelig ville ha skjedd. Dersom trusselen har karakter av at det forestående angrepet vil bestå i for eksempel skadeverk på eiendel eller simpelt tyveri vil det være lite hensiktsmessig og å forsvare seg mot dette før angrepet skjer, unntatt ved bruk av lovlige metoder, som å verne det retts gode det gjelder.

På den annen side vil en trussel om et angrep av lav grad av farlighet, dog også kun berettig en forsvarshandling av lav farlighetsgrad. Dette følger av nødvendighetskravet i nødvergeregelen. Adgangen til bruk av nødverge mot et fremtidig konkret angrep vil også

¹¹⁰ Augdahl 1920 s.

¹¹¹ Slettan 2001 s. 90

kunne bero på andre forhold enn angrepets alvorlighet. Et forhold som vil kunne ha betydning for lovligheten av nødvergehandlingen vil være på hvilken måte trusselen fremkommer for den som mener at et angrep er forestående. Dersom det er en direkte trussel fra den som angrepet kommer fra eller om det et rykte fra tredjepersoner vil kunne ha betydning for om man kan benytte seg av nødverge. Et forestående angrep som man får vite vil skje fra den angrepet selv skal komme fra er en direkte trussel, og må antas legitimere en forsvarshandling. Dette vil imidlertid måtte ses i sammenheng med angrepets alvorlighet som nevnt tidligere. Er angrepet av alvorlig art, for eksempel trussel om legemsbeskadigelse eller drap vil dette tale for at tilfellet faller inn under nødvergebestemmelsen. Mulighetene for å tilkalle hjelp fra politi eller beskyttelse fra andre, eller på annen måte unngå situasjonen må også være med i vurderingen av om forsvarshandlingen var innenfor nødvergebestemmelsens rammer. Dersom det er tredjepersoner som kommer med opplysninger om et forestående angrep så er spørsmålet om adgangen til nødvergehandlingen er like stor. Dette vil komme an på den konkrete situasjonen. Dersom man oppfatter at informasjonen er vage antagelser fra tredjeperson, og ikke har rot i virkeligheten så vil nok dette tale mot at det foreligger en nødvergesituasjon. Dersom en har erfaringer fra tidligere angrep fra den påståtte fremtidige angrepspersonen så vil dette kunne være et moment som berettiger nødvergehandlingen. Dette vil som sagt også måtte ses i sammenheng med øvrige omstendigheter som angrepets alvorlighet, og mulighet for å tilkalle hjelp fra politi eller andre.

Situasjonen kan også bestå i at en forstår at et angrep skjer før det er påbegynt, men at foranledningen tilsier at et slikt angrep vil komme. Det kan for eksempel være at man blir forfulgt av en fremmed person, som ved sin opptreden er truende. Her er det imidlertid et grenseområde mellom trusselen om et konkret angrep og en generell fare for et angrep, og de nevnte momenter må også tas i betraktning ved vurderingen av om det foreligger en nødvergesituasjon. Her er det også et grenseområde mellom en akutt nødvergesituasjon og et fremtidig angrep.

Dette beror på hvor grensen mellom en truende oppførsel går og en ulovlig handling går. Som nevnt og sitert tidligere gir forarbeidende et eksempel på en faresituasjon som

berettiger nødverge mot et ikke påbegynt angrep.¹¹² Her er angrepet det trues med konkret. Kapteinen vet når og hvor angrepet skal skje. I tillegg så er han i en situasjon der han ikke har mulighet til å få hjelp fra andre.

I situasjoner der truslene om angrepet er mer generelle, det vil si at man på bakgrunn av truslene ikke kan forutsi når angrepet vil komme eller hva angrepet vil bestå i er et åpent spørsmål.¹¹³ I forhold til angrep som man har en anelse om når og hvor vil skje er generelle trusler om angrep mer kompliserte å forholde seg til. Å ikke vite når, om eller hvor et angrep vil komme er vanskelig å forholde seg til, spesielt når det er frykt inne i bildet, noe det fort kan bli i slike situasjoner der generelle trusler om angrep forekommer. En kan tenke seg at mennesker som lever i voldelige relasjoner ofte vil kunne føle at de er truet med angrep. Hvorvidt en person som lever i et slikt forhold kan ta livet av mishandleren fordi den frykter nye angrep er usikkert. Det må bero på flere omstendigheter rundt forholdet.

Førstvoterende i Rt.1982 s. 1216 var som skrevet om tidligere ikke fremmed for at en handling kan være berettiget av nødverge selv om forsvarshandlingen ikke skriver seg fra et akutt angrep, men på en situasjon som har bygget seg opp over lengre tid.¹¹⁴ Ved konkrete angrep så vil tidsmomentet spille en større rolle i forhold til om man har mulighet til å tilkalle hjelp. Når det gjelder situasjoner der truslene kommer jevnlig vil ikke nødvendigvis det være like hensiktsmessig å henvende seg til politiet fordi man ikke kan vite når angrepet kommer. En mulighet er selvfølgelig å anmelde mishandleren for allerede begåtte lovbrudd, men dette kan nok for mange i denne situasjonen fortone seg som vanskelig. I den før omtalte "Livsaken" ble kvinnen som hadde levd 18 år i en hverdag med vold og trusler frikjent for forsettlig drap på ektemannen til tross for at hun ikke oppsøkte politiet for hjelp.¹¹⁵

¹¹² S.K.M. 1896 s.

¹¹³ Andenæs 2004. s160

¹¹⁴ Rt. 1982 s. 1216

¹¹⁵ Helsingeng 1983 s. 104

9 Hensyn for og imot adgang til preventiv nødverge

9.1 Innledning

Nødverge mot fremtidige angrep er et rettsområde som har vært og er gjenstand for diskusjon. Nødvergeretten er en selvsagt rett med lang tradisjon. Adgangen til nødverge mot fremtidige angrep kan synes å ikke være like åpenbart skal være tillatt. Dette reiser spørsmålet om hva som taler for at nødverge mot fremtidige angrep, og hva som taler mot nødverge mot fremtidige angrep. De mest fremtredende hensynene på hver sin side er rettsvernet til henholdsvis den som er utsatt for et angrep, og angriperen. Allmenne hensyn er også tatt med som eget punkt, da adgangen til å øve forsvar mot et framtidig angrep ikke kun gjelder enkeltindividene som er involvert, men også samfunnet som helhet.

9.2 Motstridende hensyn.

Adgangen til å forsvare seg selv eller andre mot angrep er et grunnleggende prinsipp.¹¹⁶ Adgangen til nødverge er imidlertid begrenset ved at loven oppstiller vilkår for at bruk av nødverge er skal være tillatt. Når det gjelder preventivt nødverge er det imidlertid ikke like enkelt å slå fast at nødvergehandlingen er rettmessig til tross for at alle vilkårene i nødvergebestemmelsen er oppfylt. Dette kan framtone seg som en selvmotsigelse da strl. § 48 første ledd slår fast at ” Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget i Nødverge”. Det kan her innvendes at nødvergeretten kun burde gjelde de angrep som allerede er igangsatt. Det er et motsetningsforhold mellom prinsippet om nødverge og hensynet til angriperen, siden angrepet faktisk ikke har funnet har sted. Noen vil da hevde

¹¹⁶ Andenæs 2005 s. 160

at man ikke kan kalle sistnevnte en angriper, og at den som påberoper seg å ha brukt nødvergeretten i stedet har utført en straffbar handling eller selvtækt. Andre vil igjen kunne hevde at personer som er utsatt for mishandling, faktisk er utsatt for rettstridige angrep. Nødvergebestemmelsen krever at forsvarshandlingen er avvergende. Når angrepet er over kan ikke angrepet avverges.¹¹⁷ Derfor kan nødverge mot fremtidige handlinger framstå som det er tidligere angrep som er gjenstand for reaksjonen.

Nødvergeretten gir rett til å øve forsvar eller avverge et rettstridig angrep. Det er viktig at rettshåndhevelse i samfunnet skjer i ordnede former av myndighetene, og at den enkelte borger vet at det er myndighetene som stort sett kan gripe fysisk inn i dens liv. Dersom noen begår en straffbar handling, så er det staten sin oppgave å forfølge dette, og eventuelt straffe vedkommende. Det kan imidlertid forekomme at dette ikke strekker til for personer som av ulike årsaker ser seg nødt til å agere på egen hånd. Dette er et hensyn som taler for adgang til preventivt nødverge.

I de fleste situasjoner der en nødvergehandling kan være aktuelt er hvor en person blir utsatt for grov mishandling over lengre tid, både fysisk og psykisk. Nødvergehandlingen kan i slike tilfeller medføre legemsbeskadigelse eller drap, og det er ikke enkelt å ta stilling til om dette kan aksepteres eller ikke. Et argument man kan bruke mot bruk av preventivt nødverge er at man har mulighet til å få hjelp fra politi og rettsvesen.

Det er imidlertid ikke slik at alle føler seg trygge selv om man tar kontakt med politiet, og dette kan også gjøre mishandlingssituasjonen enda verre. Når en person jevnlig blir utsatt for fysiske angrep, så er sannsynligheten for at det vil komme nye angrep store. Dersom man i tillegg frykter for sitt eget liv eller sitt barns liv, og man ikke har noen tiltro til at myndighetene vil klare å beskytte en mot angriperen, så er det urimelig at man ikke kan ta nødvergeretten i bruk uten å bli straffet.

¹¹⁷ Slettan 2001 s. 92

Det viktigste hensynet bak nødvergeretten er at urett ikke skal vinne over rett, og dersom man straffer mennesker som kun har gjort det de kan for å komme seg ut av en uholdbar situasjon så vinner uretten. Det vil den også gjøre dersom man sier at handlingen ikke er straffbar, men heller ikke rettmessig. Det er ikke tilfredsstillende dersom man absolutt ikke hadde andre utveier enn å for eksempel drepe sin notoriske mishandler for å stoppe angrepene.

En situasjon kan også være at man foretar en avvergende handling mot et fremtidig angrep der det ikke foreligger en mishandlingssituasjon. Det kan være at man får opplysninger om et forestående angrep fra en tredjeperson. Her kan man kanskje si at det er det skal mer til for å gjøre bruk av nødverge. Det kommer jo selvsagt an på den konkrete situasjonen, hvorvidt man har mulighet til å slippe unna. Der det oppstår en situasjon at man er avskåret fra å ta kontakt med omverdenen for å få hjelp mot et angrep det er stor fare for vil inntreffe vil også være hensynet at retten må vinne over uretten være avgjørende.

Nødvergeretten er et viktig prinsipp. Blir man utsatt for et angrep som strider mot all rett, skal man kunne øve motstand uten å bli straffeforfulgt i etterkant.

Dersom man forutsetter at preventivt nødverge skal være rettmessig på den ene siden, så vil det på den andre siden kunne svekke rettsikkerheten til den personen som nødvergehandlingen blir rettet mot. Siden forsvarshandlingen blir utøvet mot et angrep som ennå ikke har begynt kan en slik nødvergerett få uheldige og utilsiktede konsekvenser for angriperen. Konsekvensene kan bli at man flytter grensene loven setter med kravet om tilbørighet i nødvergebestemmelsen. Mishandlingsforhold er den situasjonen der preventiv nødverge er mest aktuell, og det er gjerne menn som mishandler kvinner de lever med i ekteskapsforhold eller tilsvarende, og barn som bor i samme husstand. Det må antas at i slike situasjoner så kan det oppstå andre grunner til å overtre straffebud som drap (§233) eller legemsbeskadigelse (229), slik som hevnbehov eller sinne. Dette er ikke nok til å gjøre nødvergehandling lovlig. Det kan tenkes at dette vil føre til handlinger der den som utfører en hevmotivert handling påberoper seg nødverge.

Et argument mot preventivt nødverge er også at man ikke kan forutse fremtiden, heller ikke på bakgrunn av tidligere hendelser, den som for eksempel har vært voldelig behøver ikke være det igjen selv om man har blitt utsatt for vold flere ganger fra den samme personen. Det har blitt brukt som argument mot preventiv nødverge at dødsstraffen er opphevet i Norge.¹¹⁸ Nå har nødvergeinstituttet uansett ikke noe å gjøre med straff. Nødvergehandlingen er en avvergende handling, mens en handling som blir foretatt for å straffe er gjengjeldene¹¹⁹ Dette er å blande sammen to forskjellige ting.

Man kunne imidlertid hevdet at noen kunne komme til å utnytte nødvergeregelen dersom man ønsket å drepe eller skade noen, eller at man åpner opp for at mennesker i mishandlingssituasjoner får leve ut hevnlysten. Dersom en slik tankegang skal prege retten så kan dette føre til at mennesker med reelt behov for å forsvare seg ikke får gjort dette eller blir kriminalisert dersom de bruker nødvergeretten, og angriperen ender opp med å være offer.

9.3 Allmenne hensyn

Spørsmålet om det skal være tillatt å foreta en nødvergehandling som retter seg mot et angrep i fremtiden er ikke bare av interesse for de involverte parter, altså for den som blir angrepet, den som angriper eller den som benytter seg av nødvergehandlingen. Samfunnet som helhet er også tjent med at enkeltindivider ikke foretar handlinger som er skadelige for andre. På den annen side er det også tjent med at enkeltindividet har mulighet under visse omstendigheter til å foreta handlinger som ellers er underlagt myndighetene. Når det gjelder et menneskes rett til å forsvare seg mot et angrep som truer i fremtiden så er det hensyn som taler for og imot at dette skal være tillatt i et samfunnsperspektiv.

Et hensyn som taler mot adgang til preventivt nødverge er at slik adgang vil kunne svekke rettssikkerheten generelt i samfunnet. Dersom adgangen til nødverge strekker seg utover et

¹¹⁸ Monsen, Aftenposten, 8.juni 1983

¹¹⁹ Slettan, Lov og Rett 1987 s. 602

påbegynt angrep, vil grensene til rett og galt kunne viskes ut, ikke minst på grunn av det bevismessige, siden det er ens egen oppfattelse av situasjonen man skal dømmes ut fra. Man kan da risikere å få en slik nødvergerett at det blir tillatt å angripe andre mennesker så lenge en påroper seg nødverge, uten at man kan se noen tegn til angrep. Mot dette kan man innvende at så lenge man har bevis mot en forestående gjerning så blir en slik problemstilling verdiløs. Mot dette kan igjen innvendes at slike angrep ikke nødvendigvis er bevisbare. Der det blir utøvd nødverge fordi man frykter for sitt liv fordi man har opplevd å bli angrepet en rekke ganger tidligere fra den personen man nå frykter er det heller ikke nødvendigvis beviselig at slike angrep har forekommet. Om noe er beviselig for andre vil uansett ikke forandre det at det faktisk skjer. I "Livsaken" så var omverdenen uvitende om hva som foregikk innenfor husets fire vegger. Hun ble allikevel frikjent for forsettlig drap i to lagmannsretter fordi hun fryktet for sitt liv.¹²⁰ Det kan også være at man ved adgang til bruk av nødverge mot fremtidige angrep kan havne i en ond sirkel hva gjelder bruk av vold. At samfunnet kan få et preg av en blodhevnlignede kultur. Dette er selvfølgelig å sette det på spissen. En slik praksis ville nok i så fall ha oppstått etter en langvarig praksis, og anerkjennelse blant folk flest at man kan benytte seg av slike nødvergehandlinger. Et argument mot bruk av preventivt nødverge har vært at det kan komme til at man lar gjengmedlemmer få anledning til å foreta private rettsoppgjør uten å bli kunne stilt til ansvar for dette¹²¹

Et hensyn som taler for adgang til bruk av nødverge mot fremtidige angrep sett fra et samfunnsmessig perspektiv er at det er i samfunnets interesse at straffbare handlinger ikke får fritt spillerom.¹²² Dersom det var slik at man ikke hadde anledning til forsvare angrepne rettsgoder så ville ikke bare den angrepne, men også samfunnet som helhet lide for dette. Det ligger også en trygghet i dette for innbyggerne. Vissheten om at den som er utsatt for angrep har mulighet til slå ned på rettstridige angrep, vil gi borgerne følelse av at samfunnet er tryggere enn om det ikke var adgang til dette. Man kan imidlertid stille

¹²⁰ Helsingeng, 1983 s. 103-106

¹²¹ Slettan Lov og Rett 1987 s. 608

¹²² Dørre 1998, s. 26

spørsmål om dette også behøver å gjelde fremtidige angrep. Dersom man legger til grunn at disse er like straffverdige som akutte angrep så er det rimelig å også inkludere fremtidige angrep. Prinsippet om at retten ikke skal vike for uretten er viktig å holde i hevd sett fra samfunnets side. På samme måte som at samfunnet har nytte av vissheten om at man har lov til å bekjempe rettstridige angrep ved behov for dette, så kan dette også føre til at enkeltpersoner ikke begår overgrep mot andre, noe som vil komme samfunnet til gode. Dette synet har Augdahl som sier: ”Vanskeligere er det at forstå, at man har kunnet miskjende nødvergerettens håndgripelige præventive betydning, d. e. at bevidstheden om tilværelsen av en effektiv og vidtgående nødvergeret må virke avkjølende på det deliktslystne gemyt og i verste fald idetmindste oppmuntrende på forsvarsviljen i like grad som bevidstheden om en betinget og beklippet nødvergeret må virke stimulerende på den deliktslystne og lammende på forsvarsviljen både hos den angrepne selv og endnu mere hos utenforstående, som er vidne til angrepet og er i stand til at yde den angrepne hjælp.”¹²³ Det vil ifølge dette ikke bare det at bevisstheten om at en effektiv rett får en eventuell angriper til å muligens unnlate å begå en straffbar handling mot andre dersom det er adgang til å nødverge mot fremtidige handlinger. Men det vil også styrke forsvarsviljen til en person som blir truet med angrep. At borgerne vet at man har retten på sin side ved å foreta forsvarshandlinger selv om angrepet ikke er iverksatt ennå, kan få folk til å føle seg tryggere. Dette vil kunne føre til et samfunn som igjen gir mennesker som ikke tyr til rettstridige angrep.

10 Oppsummering og Avslutning

Nødvergebestemmelsen åpner for adgang til nødverge mot fremtidige angrep.

Bestemmelsens bruk av ordet ”avergelse tyder på dette.” Nødvergebestemmelsen bruker i

¹²³ Augdahl 1920 s. 6

tillegg til ordet "forsvar" også ordet "afvergelse" i forbindelse med nødvergehandlingen. Dette forsterker inntrykket om adgangen til bruk av nødverge mot fremtidige angrep. Ved å ta utgangspunkt i lovens ordlyd vil man ved tolkning kunne si at nødverge mot fremtidige angrep er tillatt. Loven sier ikke noe mer enn dette om grensene fremover i tid. Nødvergebestemmelsen krever imidlertid at nødvergehandlingen ikke må gå lenger enn det som fremstilte seg som "fornødent" for at nødverge foreligger. Ifølge forarbeidene er det ikke nødvendig å oppstille krav om at angrepet må være påbegynt eller nært forestående. Dette er fordi nødvendighetsregelen i stedet ble lagt inn i bestemmelsen. Dette betyr imidlertid ikke at det var lovgivers hensikt å ikke tillate nødverge mot fremtidige angrep. Det fremgår av forarbeidene at det ikke er utelukket at det kan oppstå slike situasjoner hvor nødverge mot fremtidige angrep vil være tillatt.

Dersom man legger til grunn eksemplet forarbeidene bruker om mulige situasjoner der man bør ha adgang til preventivt nødverge, så må man anta at dette er begrenset til konkrete angrep i fremtiden. Det har imidlertid forekommet at tiltalte i straffesaker har blitt frikjent for drap uten at det forelå noen trussel om et konkret angrep. Det var imidlertid i de før omtaltesakene, "Livsaken" og "Verdalsaken" langvarig mishandling involvert. I situasjoner der det foreligger trusler om generelle angrep, så må man anta at det skal mye til for at nødverge mot fremtidige handlinger kan tillates. Dersom det er mulighet for den som føler seg truet av et rettstridig angrep å avverge dette på annen måte enn ved en ellers straffbar handling, så skal det svært mye til for at en nødvergehandling kan aksepteres. Dersom det av ulike grunner fremstiller seg som en umulighet å for eksempel tilkalle politiet eller annen hjelp, så kan dette allikevel gi adgang til nødverge. Det må i hvert fall antas at det var det som ble grunnen til at "Liv" ble frikjent.

Det fremkommer også fra forarbeidene at nødvergebestemmelsen er utformet på en slik måte at en nødvergehandling må foretas nært opp mot angrepet. Det er en rekke faktorer som er av betydning for om en nødvergehandling mot et framtidig angrep ligger innenfor nødvergebestemmelsen. Selv om en legger til grunn dette så sier ikke loven noe om hvor langt frem i tid angrepet kan være i forhold til forsvarshandlingen. Den oppstiller kun fire

vilkår som må være oppfylt for at nødvergerett foreligger. Disse vil imidlertid være medvirkende for hvorvidt en preventiv nødvergehandling kan være tillatt. Det er flere hensyn som taler for at nødverge mot fremtidige angrep burde være tillat. Det viktigste er at retten vinner over uretten. Et hensyn som taler mot adgangen til preventivt nødverge er hensynet til angriperen selv, fordi angrepet faktisk ikke er påbegynt ved utførelsen av forsvarshandlingen. Det er kanskje dette som gjør nødvergeretten mest problematisk, da det ikke er noen forunt å spå inn i fremtiden.

Litteraturliste

Andenæs, Johs. Matningsdal, Magnus. Rieber-Mohn, Georg Friedrik. *Alminnelig Strafferett*. 5.utgave, Oslo, 2005.

Augdahl, Per. *Nødverge*. Kristiania og København, 1920.

Dørre, Jarl Borgvin. *Krav til nødssituasjonen ved preventivt nødverge*. Bergen, 1998.

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. 2. utgave, Oslo, 2005.

Hagerup, Francis. *Straffeloven*, Kristiania, 1903.

Helsingeng, Terje. *Frikjent*. Oslo/Gjøvik, 1983.

Holmquist, Lena. Leijonhufvud, Madeleine. Träskman, Per Ole. Wennberg, Suzanne.

Brottsbalken, En kommentar Del II. Studentutgåva 6, Lund, Stockholm och Uppsala 2009.

Høyer, Gitte. Spencer, Martin. Greve, Vagn. *The Danish Criminal Code*, Copenhagen 1999.

Norsk ordbok, Redigert av Tor Guttu, Oslo, 1998.

Slettan, Svein. Øie, Toril Marie. *Forbrytelse og straff*, Oslo 2001.

Slettan, Svein. "Privat dødstraff?" - Er det lov å ta liv i nødverge? I: Lov og Rett 1987,s. 594-610.

Tingstad, Tormod. Nødverge mot offentlige myndighetshandlinger-noen problemstillinger. I: Jussens venner. 1992, s. 174-191.

Bratholm, Anders. Angrep og Nødverge. I: Aftenposten. 16.mai.1983.

Monsen, Nina Karin. En kvinnekriminerende dom. I: Aftenposten. 8.juni.1983.

Bratholm, Anders. En kvinnekriminerende dom. I: Aftenposten. 28.juni 1983.

Fleicher, Carl August. Drapsfrihet og ytringsfrihet. I: Aftenposten. 11.juli 1983.

Slettan, Svein. Drap i nødverge er ikke "mord". I: Aftenposten 18.juli 1983.

Rt. 1996 s. 141- HR-1996-15-A

Rt.1979 s. 760 - 1979-06-23

Rt. 1936 s. 740 -1936-10-13

Rt. 1952 s. 989 -1952-09-20

Rt. 1982 s. 1216 -1982-09-03

LA-2003-19998

Upublisert kjennelse frostating lagmannsrett: 26/1986

1842 Lov angaaende forbrydelser af 20de august 1842(Krimminalloven)

1902 Almindelig borgelig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10

1965 Vegtrafikklov. av 18.juni 1965 nr. 4

1981 Lov om rettergang i straffesaker (Straffeprosessloven) 22.mai 1981 nr. 25

Udkast til Almindelig borgelig Straffelov for Kongeriget Norge, Utarbeidet af den ved kgl.

Resolution af 14de November 1885 nedsatte Kommission, (S.K.M), Kristiania 1896.

Rt. 1996 s. 141- HR-1996

